

Antenne

DRIEMAANDELIJKS INFORMATIEBLAD
AFGIFTEKANTOOR: ANTWERPEN X
P2A9210

U.V.

TIJDSCHRIFT VAN DE ANTWERPSE KOEPEL VOOR NATUURSTUDIE - ANKONA

ANTWERPSE KOEPEL VOOR NATUURSTUDIE

JAARGANG 2
NUMMER 2008/1
JANUARI – MAART 2008

Provinciaal Instituut voor Hygiëne

PROVINCIE
ANTWERPEN

Colofon

Wat is ANKONA

De ANTwerpse KOepel voor NATuurstudie (ANKONA) is een samenwerkingsverband tussen het provinciebestuur Antwerpen en éénieder die zich met natuurstudie in de provincie Antwerpen bezighoudt. ANKONA heeft als algemene doelstelling om binnen de provincie Antwerpen het natuurstudiewerk te ondersteunen, in kaart te brengen en door regelmatig overleg er een meerwaarde aan te geven. ANKONA streeft er in het bijzonder naar om een actieve, coördinerende rol te spelen in natuurstudieprojecten die een grotere regio bestrijken (atlas-, monitoringsprojecten). Tot slot wordt er veel belang gehecht aan de basis van de natuurstudie, nl. het verzamelen van gegevens. Hier wordt een hoge mate van standaardisatie en uitwisselbaarheid van die gegevens beoogd.

ANKONA-secretariaat en redactieadres

PIH - Natuurcel

Kronenburgstraat 45, 2000 Antwerpen

Koen Cuypers – ANKONA-coördinator

tel. 03 259 12 75

fax. 03 259 12 37

e-mail: ANKONA@pih.provant.be

ANKONA-mailinglist

E-mail behoort tegenwoordig tot één van de communicatiemiddelen die niet meer weg te denken zijn uit de leefwereld van een groot aantal onder ons. Dus al wie elektronisch op de hoogte wil gehouden worden van de activiteiten, studiedagen, determinatiecursussen georganiseerd door ANKONA en ANTenne alleen elektronisch wil ontvangen, stuurt gewoon een mailtje naar ANKONA@pih.provant.be

Uitgave

ANTenne is een uitgave van de deputatie van de provincieraad van Antwerpen: Camille Paulus, gouverneur-voorzitter, Ludo Helsen, Jos Geuens, Koen Helsen, Marc Wellens, Inga Verhaert en Bart De Nijn, leden en Danny Toelen, provinciegriffier.

Redactieraad

Peggy Beers, Rop Bosmans, Koen Cuypers, Mieke Hoogewijs en Herlinde Nieuwborg.

Werkten mee aan dit nummer

Philippe De Backer, Johan De Ridder, Mieke Hoogewijs, Herman Snoeck, Thierry Vercauteren, Glenn Vermeersch en Karel Wouters

Overname van artikels is alleen toegestaan met bronvermelding.

Foto's op de cover:

De veldparelmoervlinder © Theo Bollen

De roodborsttapuit © Glenn Vermeersch

Limnomysis benedeni © Thierry Vercauteren

Vormgeving en druk

Albatros Printing

Gedrukt op gerecycleerd papier (Cyclusprijs)

Dit nummer is ook te raadplegen op de ANKONA-website:
www.ankona.be of www.provant.be/ankona

verschijningsdatum van volgend nummer (2008/2):

April 2008

Hebt u een mededeling over een leuke vondst, een activiteit, een publicatie of een vraag naar medewerking van anderen en wil u dat het verschijnt in het volgend nummer van ons tijdschrift 'ANTenne'? Dat kan door uw oproep of tekst vóór 20 februari 2008 door te sturen naar het ANKONA-secretariaat.

oplage

1 300 exemplaren

Verantwoordelijke uitgever

Danny Toelen, provinciegriffier, Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen

ANKONA-nieuws

Infoavond

Thema 'Geografische inventarisatiegegevens: raadplegen via GPS en internet'.

Op woensdagavond 20 februari 2008 (19u00 - 22u00) wordt een infoavond georganiseerd in het PC-leslokaal (T 26) van de provinciale Technische Scholen te Boom - PTS (Beukenlaan 44/1, 2850 Boom)

Op deze avond komen volgende onderwerpen aan bod:

1. De karteringsroosters (UTM-hokken en IFBL-hokken) praktisch bekeken (Dirk De Beer, PIH, Flo.Wer) (*).
2. Voorbeelden van GPS-toepassingen bij het inventariseren en monitoren van flora en vegetaties (Leo Vanhecke, Plantentuin Meise)
3. Geografische natuurinformatie van je GPS en via internet 'google-earth en google-map' op kaart brengen en omgekeerd

Deze avond is niet zozeer opgevat als een vormingsavond maar eerder als een demo-avond. Er zullen slechts een beperkt aantal GPS-toestellen voorhanden zijn. Een algemene voorkennis en het gebruik van internet en GPS is wel aangeraden maar niet vereist.

Je kan gratis deelnemen maar vooraf inschrijven is verplicht. Dit doe je door je coördinaten en telefoonnummer door te geven aan het ANKONA-secretariaat en dit vóór 15 februari 2008. Het aantal plaatsen is beperkt tot 20 deelnemers!

(* Een artikel over karteringroosters (UTM- en IFBL-hokken) is reeds verschenen in het ANKONA-jaarboek 2001. Je kan het artikel als pdf-bestand downloaden van de ANKONA-website (rubriek 'themagroepen' > 'Beheer' of via het geoloket van de provincie:

http://www.provant.be/bestuur/grondgebied/gis/geoloketten/lijst_geoloketten.jsp).

Verder zal ANKONA dit jaar nog een vormingsactiviteit met als thema 'Water- en natuuronderzoek' in het PIME (Lier) organiseren; een infoavond met als thema 'Countdown 2010: Welke zijn de aandachtsoorten in onze provincie Antwerpen?' wordt gepland, ... Meer concrete info over deze activiteiten zal je vanaf februari via de ANKONA-website (rubriek 'kalender') vernemen of kan je aanvragen via het secretariaat.

Programma ANKONA- ontmoetingsdag van 9 februari

In het vorige nummer van ANTenne (2007/4) nam je reeds kennis van het voorlopige programma van de 11de editie van ANKONA-ontmoetingsdag. Ondertussen staat het volledige programma vast en kan je het raadplegen op de ANKONA-website (www.ankona.be). Het thema van deze editie is 'Laagdrempelige inventarisatiecampagnes'.

Deze dag heeft plaats in het provinciehuis van Antwerpen (Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen). Gedurende de ganse dag zijn info- en boekenstands van diverse (natuur) verenigingen te bezoeken. Deelname is gratis maar inschrijven is verplicht (en kan tot 31 januari 2008).

Je kan vrijblijvend een broodjesmaaltijd bestellen en hiervoor ter plaatse 6 euro betalen.

Inschrijven kan elektronisch via de ANKONA-website (je ingevuld elektronisch inschrijvingformulier met drukknop 'bevestigen' versturen!) of via de antwoordkaart. Je kan dan gewoon de plooi folder en antwoordkaart aanvragen bij het ANKONA-secretariaat of je kan je ook telefonisch inschrijven.

(*) Zij die het ANKONA-tijdschrift per post of digitaal toegestuurd krijgen, hebben voorbij maand ook met de post de plooi folder (samen met de antwoordkaart) op naam ontvangen.

Meer info: ANKONA-secretariaat, tel. 03 259 12 75,
e-mail: ANKONA@pih.provant.be, www.ankona.be

Volledig programma:

Voormiddag:

10u00: Verwelkoming door gedeputeerde Jos Geuens

10u10: WORKSHOPS - drie workshops met telkens toelichting over vijf onderwerpen.

Elke toelichting in een workshop duurt maximum 20 minuten zodat de deelnemers zelf hun programma kunnen samenstellen.

Workshop 1: Onbekend is onbemind? Voorstelling van een aantal minder gekende verenigingen uit de provincie Antwerpen

- Belgische Vereniging voor Conchylologie vzw (Nathal Severijns)
- Belgische Vereniging voor Paleontologie (Ghilaine Hofmans) i.s.m. Werkgroep Natuurhistorisch Museum Boekenberg vzw (Pierre Ardaen)
- Libellenvereniging Vlaanderen vzw (Geert De Knijff)
- AMENTI (Michel Levens)
- De poelenwerkgroep 'Waterleven', Natuurpunt afdelingen 'Nette-Aa', 'Dubbeloof' en 'Geel-Meerhout' (Eric Stoffelen en Louis Pals)

Workshop 2: Monitoring (en bestrijding) van invasieve exoten. Enkele gevalstudies in de provincie Antwerpen

- Halsbandparkieten in de provincie Antwerpen (UA-onderzoeksproject van Diederik Strubbe - Labo voor Dierenecologie)
- JNM- en INBO-inventarisatieproject: lieveheersbeestjes en de Aziatische variant ervan in de provincie Antwerpen (Jens D'Haeseleer, JNM en Tim Adriaens, INBO)
- De impact van stierkikker (of brulkikker) op de biodiversiteit in de Grote Netevallei (Gerald Louette, INBO)
- Biomonitoring en bestrijding van invasieve planten in de provinciale waterlopen (Bianca Veraart, provinciale dienst Waterbeleid)
- Endemische (eigen) muggen en invasieve muggensoorten in België: het MoDiRisk onderzoeksproject van het Instituut voor Tropische Geneeskunde (Wim Van Bortel, ITG-Antwerpen)

Workshop 3: Gebiedsgerichte monitoring. Enkele recente voorbeelden uit de praktijk

- Grenspark 'Zoom-Kalmthoutse Heide': 5 jaar biomonitoring van o.a. gladde slang (Ignace Ledegen, Grenspark en Willockx Rudi, Hyla-werkgroep)
- Het biomonitoringsprogramma van het project 'De Antwerpse haven natuurlijker' (Kathleen Quick, Natuurpunt Antwerpen-Noord)
- Biomonitoring en inventarisatie langs de Zeeschelde (Ralf Gyssels, INBO)
- Monitoring van reeën in en nabij de Merodebossen (omgeving Westerlo en Herselt): een samenwerking tussen overheid en vrijwilligers (Jim Casaer, INBO)

vanaf 12u00: Broodjesmaaltijd

Namiddag:

14u00: De **korte berichtenrubriek** (mededelingen van verenigingen / instituten / vrijwilligers)

14u30: **Laagdrempelige inventarisatiecampagnes: de resultaten van afgelopen jaar en de participatie in de provincie Antwerpen**

- 'Gewriemel zonder piemel' en 'Paddenoverzetacties' (Dominique Verbelen, Hyla-werkgroep)
- 'de Natuurkalender' (Steven Vanholme, Natuurpunt)
- 'de Tuinvlindertelling' in augustus (Wouter Vanreusel, Natuurpunt)
- 'Vogels voeren en beloeren-telweekend' in het voorjaar (Wim Van den Bossche, Natuurpunt)

15u15: Koffiepauze

15u30: **DEBAT** (met vraagstelling uit het publiek) **'Laagdrempelige inventarisatiecampagnes, zijn ze (wetenschappelijk) zinvol?'**

Met vertegenwoordigers van Hyla-werkgroep, Natuurpunt, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO), Vlaamse Vereniging voor Entomologie (VVE) en prof. Hans Van Dyck Universiteit Louvain-la-Neuve (UCL). Moderator: em. prof. dr. Rudi Baron Verheyen, Ere Rector UA)

16u30: Einde

Actualiteit

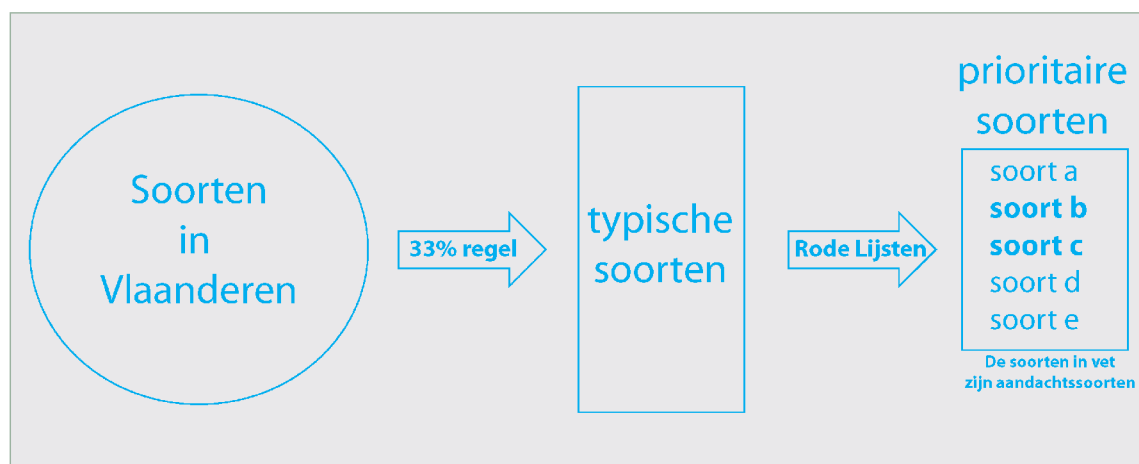
Aandacht!!! Soorten ... : prioritaire soorten in de provincie Antwerpen

Mieke Hoogewijs, soortencoördinator van de Provincie Antwerpen, e-mail: mieke.hoogewijs@admin.provant.be

Een aantal jaar geleden bij de opmaak van het Provinciaal Natuurontwikkelingsplan (PNOP) is het concept van de 'typische', 'prioritaire' en 'provinciale aandachts'-soorten ingevoerd (figuur 1).

In het PNOP is een selectie van prioritaire soorten gemaakt voor dagvlinders, libellen, amfibieën en reptielen, sprinkhanen en kreukels, broedvogels, vleermuizen, vissen en vegetaties. Deze eerste lijst is echter 3 jaar na het PNOP reeds gewijzigd door een be-

tere kennis over de verspreiding van bepaalde soorten alsook door het tot stand komen van extra of vernieuwde Rode Lijsten van bepaalde diergroepen (bv. vogels, libellen, mieren, lieveheersbeestjes). Sinds de opmaak van het PNOP zijn ook analyses gemaakt voor mieren en lieveheersbeestjes.

Figuur 1: Concept 'typische', 'prioritaire' en 'aandachts'-soorten

Naast de gebiedsgerichte aanpak, groeide immers meer en meer het besef dat voor kritische soorten aanvullend speciale beschermingsmaatregelen noodzakelijk zijn. Om het spoor soortenbeleid inhoud te geven is het nodig keuzes te maken. Voor welke soorten(groep) ontwikkelen we een beleid? Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) heeft een methodiek uitgewerkt om de prioritaire soorten voor het provinciale natuurbeleid te bepalen.

Typische soorten

Het is onmogelijk, zelfs in een relatief soortenarme regio als Vlaanderen, om met alle soorten rekening te houden en daarom moeten er keuzes gemaakt worden. Bij de opmaak van het PNOP is door het INBO de 33% regel naar voor geschoven als mogelijkheid om het kiezen te vereenvoudigen. Als meer dan 33% van de verspreiding van een soort in Vlaanderen in onze provincie Antwerpen ligt, gaat het om een typische soort.

Prioritaire soorten

Het is een goed teken voor de provinciale biodiversiteit dat deze compilatie van lijsten met typische soorten nog behoorlijk lang is, te lang om van een onderbouwde, gelimiteerde selectie te spreken. Daarom wordt er op deze lijsten een verdere verfijning verkregen door deze typische soorten te toetsen aan de beschikbare Vlaamse en Europese Rode Lijsten. Op die manier bekomt men een lijst met prioritaire provinciale soorten.

Foto: De adder © Jan Van Der Voort

De provincie zal zich in de toekomst focussen op deze prioritaire Antwerpse soorten. Zij zijn dé basis voor het provinciale soortenbeleid.

In tabel 1 is de aangepaste lijst met de prioritaire soorten in de provincie Antwerpen opgenomen. Een belangrijk opmerking is dat de bekomen lijst met typische soorten een dynamische lijst is die onderhevig is aan de evoluerende kennis over de onderzochte soorten.

Tabel 1: Prioritaire soorten in de provincie Antwerpen

Internationale of regionale beschermingslijsten		Soort en/of soortgroep	
VR of HR	vleermuizen		zoogdieren
	heikikker	<i>Rana arvalis</i>	amfibieën
	blauwborst	<i>Luscinia svecica</i>	broedvogels
	boomleeuwerik	<i>Lullula arborea</i>	broedvogels
	ijsvogel	<i>Alcedo atthis</i>	broedvogels
	kluut	<i>Recurvirostra avosetta</i>	broedvogels
	kwak	<i>Nycticorax nycticorax</i>	broedvogels
	porseleinhoen	<i>Porzana porzana</i>	broedvogels
	slechtvalk	<i>Falco peregrinus</i>	broedvogels
	wespendief	<i>Pernis apivorus</i>	broedvogels
	zwarte specht	<i>Dryocopus martius</i>	broedvogels
	zwartkopmeeuw	<i>Larus melanocephalus</i>	broedvogels
	gevekte witsnuitlibel	<i>Leucorrhinia pectoralis</i>	libellen
	kleine modderkruiper	<i>Cobitis taenia</i>	vissen
	rivierdonderpad	<i>Cottus gobio</i>	vissen
RL met uitsterven bedreigd	adder	<i>Vipera berus</i>	reptielen
	paapje	<i>Saxicola rubetra</i>	broedvogels
	veenhooibeestje	<i>Coenonympha tullia</i>	dagvlinders
	veldparelmoervlinder	<i>Melitaea cinxia</i>	dagvlinders
RL bedreigd	wielewaal	<i>Oriolus oriolus</i>	broedvogels
	gentiaanblauwtje	<i>Maculinea alcon</i>	dagvlinders
	beekrombout	<i>Gomphus vulgatissimus</i>	libellen
	bosbeekjuffer	<i>Calopteryx virgo</i>	libellen
	bruine korenbout	<i>Libellula fulva</i>	libellen
	gewone bronlibel	<i>Cordulegaster boltonii</i>	libellen
	maanwaterjuffer	<i>Coenagrion lunulatum</i>	libellen
	variabele waterjuffer	<i>Coenagrion pulchellum</i>	libellen
	veenmol	<i>Gryllotalpa gryllotalpa</i>	sprinkhanen & krekels
	lepelsteekmier	<i>Myrmica lonae</i>	mieren
	mosslankmier	<i>Leptothorax muscorum</i>	mieren
RL waarschijnlijk bedreigd	duinbaardmier	<i>Formica lusatica</i>	mieren
RL kwetsbaar	gekraagde roodstaart	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	broedvogels
	nachtegaal	<i>Luscinia megarhynchos</i>	broedvogels
	tureluur	<i>Tringa totanus</i>	broedvogels
	bont dikkopje	<i>Carterocephalus palaemon</i>	dagvlinders
	bruine eikepage	<i>Satyrus ilicis</i>	dagvlinders
	groentje	<i>Callophrys rubi</i>	dagvlinders
	heideblauwtje	<i>Plebeius argus</i>	dagvlinders
	heivlinder	<i>Hipparchia semele</i>	dagvlinders
	glassnijder	<i>Brachytron pratense</i>	libellen
	Kempense heidelibel	<i>Sympetrum depressiusculum</i>	libellen
	noordse witsnuitlibel	<i>Leucorrhinia rubicunda</i>	libellen
	tangpantserjuffer	<i>Lestes dryas</i>	libellen
	venglazenmaker	<i>Aeshna juncea</i>	libellen
	bloedrode roofmier	<i>Formica sanguinea</i>	mieren
	moerassprinkhaan	<i>Stethophyma grossum</i>	sprinkhanen & krekels
	snortikker	<i>Chorthippus mollis</i>	sprinkhanen & krekels
	wekkertje	<i>Omocestus viridulus</i>	sprinkhanen & krekels
VRL kwetsbaar	gestreept lieveheersbeestje	<i>Myzia oblongoguttata</i>	lieveheersbeestjes

(HR= Habitatrichtlijn; VR= Vogelrichtlijn; RL= Vlaams Rode Lijst; VRL = voorlopige Vlaamse Rode Lijst)

Aandachtssoorten

Binnen de lijst van prioritaire soorten wordt de deelverzameling 'provinciale aandachtssoorten' afgebakend. De meeste van onze prioritaire soorten zijn sterk gebaat bij een goed gebiedsgericht beleid (VEN, verwevingsgebied, Habitat- en Vogelrichtlijngebied, reservaten). De heikikker is hier een mooi voorbeeld van.

Foto: De heikikker © Jan Van Der Voort

De belangrijkste bevoegdheden voor het gebiedsgerichte beleid zijn in handen van de Vlaamse overheid. De provinciale niche inzake soortenbeleid wordt eerder gezien bij die groep van soorten die een groot deel van hun leefgebied buiten de kerngebieden van het gebiedsgerichte beleid hebben. Onderzoek van verspreidingsgegevens leert dat tal van soorten (in Nederland tot 40 %) hun leefgebied geheel of gedeeltelijk buiten de beoogde natuurlijke structuur van het Natuurdecreet hebben. Dit houdt in dat een natuurbeleid uitsluitend gericht op gebiedsgericht beleid voor een groot aantal soorten niet tegemoet komt aan de doelstellingen inzake biodiversiteit. Er is nood aan een aanvullend gebiedsgericht beleid of soortenbeleid voor soorten of soortengroepen als broedvogels en zoogdieren van landbouwschap, vleermuizen, amfibieën, vissen, waardevolle graslandvegetaties en moerasbossen in beekvalleien, ...

Deze groep zijn de provinciale aandachtssoorten. Binnen deze groep krijgen soorten met een negatieve trend in hun verspreiding prioriteit. Deze oefening wordt momenteel gemaakt. Als voorbeeld kunnen we wel al de veldparelmoervlinder aanhalen (zie foto).

Samenvattend kan men dus zeggen dat de provincie Antwerpen de komende jaren bijzondere aandacht zal schenken aan haar prioritaire soorten. Het is belangrijk kort te benadrukken dat het hier om bijzondere of aanvullende inspanningen gaat op het reguliere beleid inzake soortenbescherming. Provincies hebben immers net als andere overheden de wettelijke verplichting om binnen hun bevoegdheden de nodige maatregelen te nemen om wettelijk beschermde soorten (bv. de soorten van de Habitat- en Vogelrichtlijn) te behartigen. Een overzicht van wettelijk beschermde soorten vindt men in het Milieuzakboekje (De

Pue e.a., 2007) en het recent gepubliceerde Natuurrapport 2007 (Dumortier e.a., 2007).

De volledige studie "Criteria voor het aanwijzen van prioritaire soorten voor het natuurbeleid in de provincie Antwerpen" is na te lezen op onze website http://www.provant.be/leefomgeving/natuur_en_bos/soortenbescherming

Het PNOP vind je eveneens op de website: www.provant.be/PNOP

Op de ANKONA-ontmoetingsdag zal eveneens een infostand van de provincie opgesteld staan, waar vragen kunnen gesteld worden.

Meer info:

Mieke Hoogewijs, soortencoördinator van de Provincie Antwerpen, Dienst Milieu en Natuurbehoud, Cel Natuur & Landschap, K. Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen.

tel. 03 240 66 87, e-mail: mieke.hoogewijs@admin.provant.be

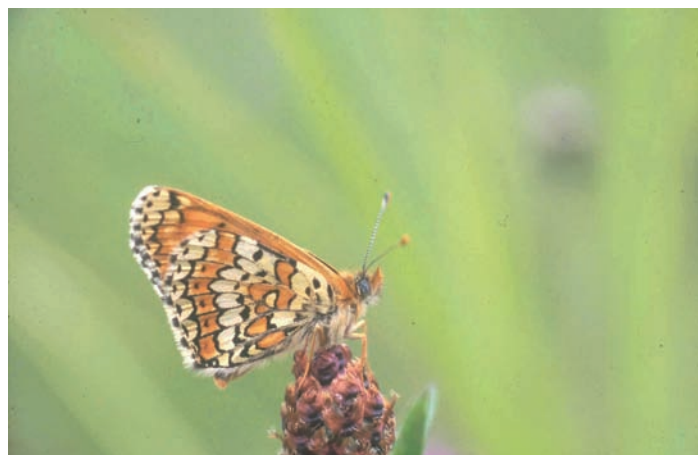

Foto: De veldparelmoervlinder © Dirk Maes

Literatuur

Bauwens D., Maes D., De Knijf G. & Anselin A., 2001: Criteria voor het aanwijzen van prioritaire soorten voor het natuurbeleid in de provincie Antwerpen. IN.A.2001.80.

De Pue E., Lavrysen L., Stryckers, P. (2007): Milieuzakboekje 2007. Kluwer. Centrum voor Natuur- en Milieueducatie vzw.

Dumortier M, De Bruyn L, Hens M, Peymen J, Schneiders A, Van Daele T, Van Reeth W (red.) 2007. Natuurrapport 2007. Toestand van de natuur in Vlaanderen: cijfers voor het beleid. Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek nr. 4, Brussel.

Provinciaal Instituut voor Hygiëne, 2004: Provinciaal Natuurontwikkelingsplan, naar een natuurlijk geheel. Provincie Antwerpen.

Vogeltelweekend van Natuurpunt 'Voeren en beloeren' van 2 & 3 februari

Jij doet toch ook mee?

Elke winter tellen duizenden families de vogels op de voederplaatsen tijdens het telweekend van Natuurpunt. In 2008 houdt Natuurpunt zijn achtste op-eenvolgende telweekend op 2 en 3 februari. Meedoen met 'Voeren en Beloeren' is heel eenvoudig. Gedurende minimaal een half uur noteer je per soort hoeveel vogels er gebruik maken van de voederplaats in je tuin. Het is de bedoeling te noteren hoeveel er tegelijkertijd van één soort naar de voederplaats komen. Je telt dus niet hoeveel keer hetzelfde roodborstje terugkeert, dit om dubbeltellingen te voorkomen.

Je mag in het weekend ook meerdere malen observeren maar tel de aantallen niet op maar noteer het maximum per soort tijdens die periode. Je kan een telformulier vinden op de folder of je kan de telgegevens invullen op de website www.natuurpunt.be/tuinvogels. Aarzel niet om extra gratis folders te bestellen op het Natuurpunt secretariaat om burens, familie en vrienden warm te maken voor de telling.

Meer info:

e-mail: wim.vandenbossche@natuurpunt.be;
tel. 015 29 72 20 of fax 015 42 49 21.
website: www.natuurpunt.be/tuinvogels

Vogels Voeren en Beloeren

**Geniet van vogels in jouw tuin8
en tel minimaal 1/2 uurtje mee 8
op 2 of 3 februari 2008**

Tientallen vogels komen naar je tuin. Je kan ze helpen door ze te voeden. Meteen een mooie kans om ze te beloeren en te tellen. Natuurpunt verzamelt graag die gegevens, jij kan genieten van het spektakel!

Vul je resultaten in op www.natuurpunt.be/tuinvogels, veel succes en bedankt!8

De resultaten van telweekend 3 & 4 februari 2007:

In tuinen met variatie in voedsel en beschutting komen al snel 10 tot 20 vogelsoorten naar de voederplaats.

De voorbije winter 2006-2007 kende een zachte start en bleef maar warm. Door de langdurige warmtegolf waren duidelijk minder mensen gemotiveerd om vogels te voederen en te tellen. Onterecht, want toch kwamen een aantal soorten in hoge aantallen op het voer af, met als voornaamste toegenomen soorten de huismus en de houtduif. Heel lage aantallen waren er van de staartmees en de ringmus. Tijdens het telweekend op 3 & 4 februari 2007 werden meer dan 255.000 vogels geteld. Een gemiddelde van 35 vogels per tuin.

Alle resultaten van de tellingen tijdens de voorbije 7 winters vind je op de www.natuurpunt.be/tuinvogels. Een aantal van de trendreeksen brengen heel interessante resultaten naar voor.

Tabel : gemiddeld aantal vogels per tuin tijdens het telweekend van februari 2007.

Naam	Vlaanderen	Naam	Vlaanderen
Aantal tuinen	7.288	Pimpelmees	2,2
Huisemus	5,4	Spreeuw	2,1
Koolmees	3,4	Houtduif	1,8
Merel	3,1	Ekster	1,5
Turkse tortel	3,0	Kauw	1,3
Vink	2,7		

Aankondiging BRAKONA(*)-contactdag

(*) BRAKONA: De Vlaams-Brabantse Koepel voor Natuurstudie

De 9de BRAKONA-contactdag vindt plaats op zaterdag 2 februari 2008 in het provinciehuis in Leuven (Provincieplein 1, 3000 Leuven). Op de agenda staan een aantal boeiende bijdragen over Provinciale Prioritaire Soorten in de provincie Vlaams-Brabant. De BRAKONA-contactdag start om 9u00. In de namiddag wordt er vanaf 13u00 met een aantal themagroepen gewerkt. De rubriek 'korte mededelingen' sluit de dag af rond 16u30; daarna volgt er nog een receptie.

Vooraf inschrijven is verplicht (deelnameprijs 5 euro)!

Meer info:

Griet Nijs, tel. 015 77 01 61, e-mail: brakona@naturpunt.be,
website: www.vlaamsbrabant.be/brakona

Provinciale subsidie voor wetenschappelijke verenigingen

In oktober 2007 werd de begroting 2008 door de provincieraad van Antwerpen goedgekeurd. Zoals ieder jaar zijn er subsidies voorzien voor de wetenschappelijke verenigingen actief in de provincie Antwerpen. Dus ook voor de natuurverenigingen actief op het vlak van natuurstudie. Voor het begrotingsjaar 2008 bedraagt het totale subsidiekrediet 25 000 euro. In 2007 hebben o.a. volgende verenigingen gebruik gemaakt van deze provinciale subsidie: Academie voor Mineralogie vzw; Koninklijke Antwerpse Mycologische Kring vzw; Koninklijk Sterrenkundig Genootschap van Antwerpen vzw; Koninklijke Antwerpse Vereniging voor Entomologie vzw; Mineralogische Kring Antwerpen vzw; Vlaamse Vereniging voor Entomologie vzw en Aboretum Kalmthout vzw.

Hoe vraag je zo'n subsidie aan?

Opdat je de subsidie kan aanvragen, dien je aan enkele voorwaarden te voldoen:

- om erkend te kunnen worden moet een wetenschappelijke vereniging gedurende ten minste drie volledige werkjaren activiteiten uitgeoefend hebben;
- ze moet voldoende activiteiten op ten minste regionaal vlak hebben;
- de subsidieaanvraag moet **vóór 1 april** worden ingediend bij de provincie Antwerpen.

Meer info:

Marcel de Cock van de provinciale Cultuurdienst,
e-mail: marcel.decock@admin.provant.be, tel. 03 240 64 11.

Uiteraard kan je ook nog altijd de website van de provincie raadplegen (www.provant.be, de rubriek 'Cultuur' en doorklikken naar het loket 'subsidies')

Aquarel © Sofie Blanckaert

Recente publicaties

Het Vlaams Natuurrapport 2007 (NARA 2007)

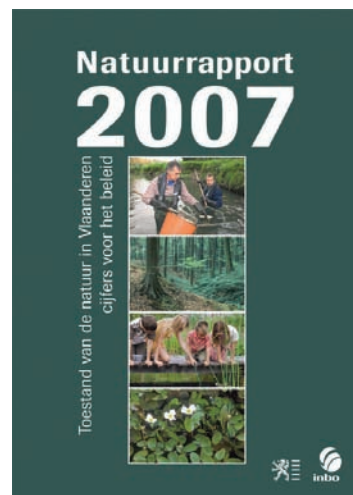
Op 27 november 2007 werd het nieuwe Natuurrapport, NARA 2007, voorgesteld aan het brede publiek en werd het eerste exemplaar officieel overhandigd aan de minister van Leefmilieu, Hilde Crevits. In overeenstemming met de natuurwetgeving beschrijft het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) om de twee jaar de toestand van flora en fauna in Vlaanderen. De tweejaarlijkse rapporten zijn een 'must' voor iedere natuurliefhebber die de evolutie van de biodiversiteit en de relatie met het Vlaamse natuurbeleid wil opvolgen. Het rapport (in boekvorm) en de samenvattende brochure zijn gratis te bestellen via de website (www.nara.be of www.inbo.be). De verschillende hoofdstukken van het rapport zijn eveneens te downloaden via diezelfde website.

Natuurrapport: Dumortier M, De Bruyn L, Hens M, Peymen J, Schneiders A, Van Daele T, Van Reeth W (red.) 2007. Natuurrapport 2007. Toestand van de natuur in Vlaanderen: cijfers voor het beleid. Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek nr. 4, Brussel.

Meer info:

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO)

Kliniekstraat 25, 1070 Brussel, tel. 02 558 18 11, fax 02 558 18 05, e-mail: info@inbo.be

Het zestiende LIKONA-jaarboek is verschenen!

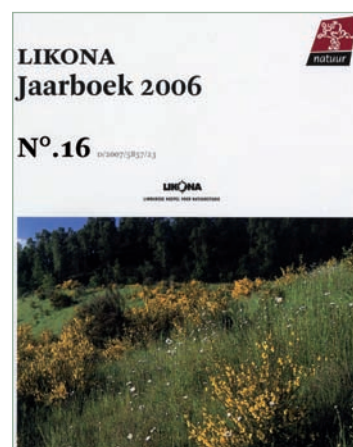
Naar jaarlijkse gewoonte publiceert de provincie Limburg het LIKONA-jaarboek. Ondertussen is het de zestiende uitgave. Dit boek is een jaarlijks overzicht van de natuurstudie in Limburg en wordt samengesteld aan de hand van wetenschappelijke werken over de natuur in Limburg. Het zijn voornamelijk de vrijwilligers van LIKONA, de Limburgse Koepel voor Natuurstudie, die hiervoor zorgen. Het jaarboek is 96 pagina's dik en bevat talrijke mooie kleurenfoto's.

Hoe bestellen?

De kostprijs is 10 euro en je kan het jaarboek afhalen of aanvragen in Het Groene Huis. Na het betalen van de factuur krijg je het boek toegestuurd.

Meer info:

LIKONA-secretariaat, Provinciaal Natuurcentrum,
Het Groene Huis, Domein Bokrijk, 3600 Genk,
tel. 011 26 54 62, fax 011 26 54 55
e-mail: likona@limburg.be

Natuurstudie

Het wel en wee van de roodborsttapuit in de provincie Antwerpen

Resultaten van het Project 'Roodborsttapuit 2004-2005'

Glenn Vermeersch, wetenschappelijk medewerker van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel, e-mail: glenn.vermeersch@inbo.be

Foto's © Glenn Vermeersch

Inleiding

In dit artikel worden de resultaten van het Project 'Roodborsttapuit', dat in de periode 2004-2005 werd georganiseerd door de Vogelwerkgroep van ANKONA, verder toegelicht. De evolutie van de soort in de provincie Antwerpen in bovenvermelde periode werd vergeleken met de gegevens uit het atlasproject 2000-2002.

In de periode 2000-2002 werden in heel Vlaanderen alle broedvogelsoorten geïnventariseerd in het kader van de Vlaamse broedvogelatlas (Vermeersch e.a., 2004). Nadat het boek eind 2004 verschenen was, werd vanuit de provincie Antwerpen de vraag

gesteld of het mogelijk was een lijst van prioritaire vogelsoorten voor het provinciale natuurbeleid op te stellen. Die lijst zou worden verwerkt in het Provinciale Natuurontwikkelingsplan (PNOP; www.provant.be/PNOP). Het veldwerk voor de broedvogelatlas was gebaseerd op een standaard methodiek (Anselin e.a., 2000) die ondermeer voorschreef dat van ca. 70 % van de broedvogelsoorten het aantal aanwezige paren diende geteld te worden. Dit om vrij accurate populatieschattingen mogelijk te maken. Voor die soorten was het achteraf ook mogelijk het provinciale aandeel van die populatie te berekenen.

Tabel 1 toont 20 soorten waarvoor de provincie Antwerpen erg belangrijk is aangezien ze > 40 % van de Vlaamse populatie herbergt.

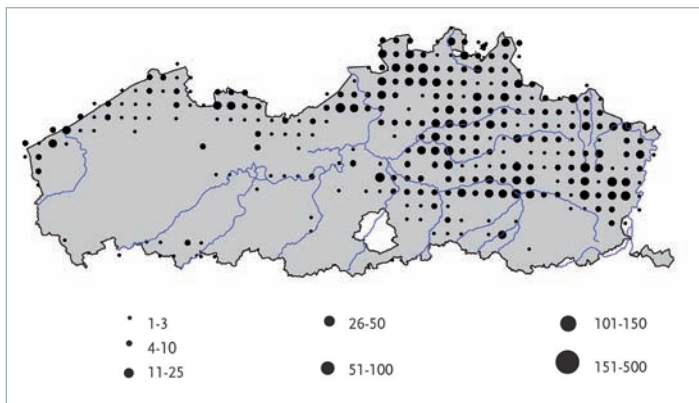
Tabel 1: 20 vogelsoorten waarvan 40 % of meer van de Vlaamse populatie is waar te nemen in de provincie Antwerpen (Vermeersch e.a., 2004, periode 2000-2002)

	Soort	Wetenschappelijke naam	% provincie Antwerpen
1	Zwartkopmeeuw	<i>Larus melanocephalus</i>	88
2	Bonte vliegenvanger	<i>Ficedula hypoleuca</i>	82
3	Wulp	<i>Numenius arquata</i>	71
4	Baardman	<i>Panurus biarmicus</i>	62
5	Nachtegaal	<i>Luscinia megarhynchos</i>	60
6	Rouwkwikstaart	<i>Motacilla alba yarelli</i>	58
7	Wintertaling	<i>Anas crecca</i>	55
8	Gekraagde roodstaart	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	55
9	Kluut	<i>Recurvirostra avosetta</i>	54
10	Roodborsttapuit	<i>Saxicola torquata</i>	53
11	Zwarte specht	<i>Dryocopus martius</i>	52
12	Krakeend	<i>Anas strepera</i>	52
13	Roek	<i>Corvus frugilegus</i>	50
14	Slechtvalk	<i>Falco peregrinus</i>	50
15	Dodaars	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	46
16	Nijlgans	<i>Alopochen aegyptiacus</i>	44
17	Oeverzwaluw	<i>Riparia riparia</i>	42
18	Boompieper	<i>Anthus trivialis</i>	42
19	Scholekster	<i>Haematopus ostralegus</i>	42
20	Kuifeend	<i>Aythya fuligula</i>	42

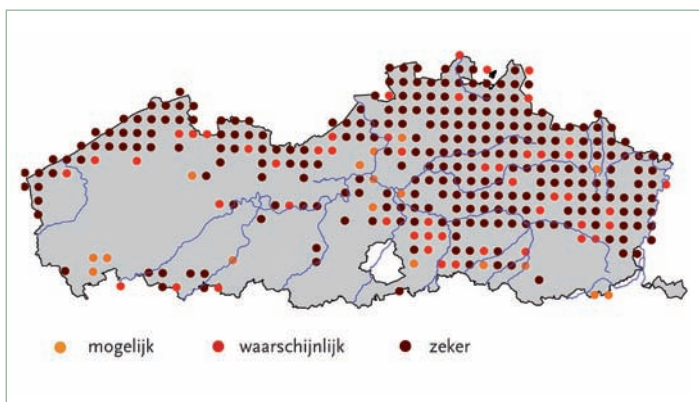

Foto 1 en 2: Roodborsttapuiten

Na het opstellen van die lijst, groeide binnen de vogelwerkgroep van ANKONA de idee om één van de vermelde soorten in een vervolgproject nader te gaan bestuderen. De keuze van de soort werd bepaald door een aantal criteria. De belangrijkste voorwaarde was dat de soort over de hele provincie verspreid en in relatief hoge aantallen zou voorkomen om een zo groot mogelijk draagvlak te creëren en zoveel mogelijk vrijwillige medewerkers te kunnen aanspreken. Soorten als zwartkopmeeuw, baardman, kluut en slechtvalk vielen aldus snel af. Maar ook bonte vliegenvanger en boompieper hadden een net iets te beperkte verspreiding in Antwerpen. Bovendien moest het een soort zijn met een hoge trefkans en dus relatief eenvoudig te inventariseren. Dit criterium zorgde ervoor dat nochtans verspreid voorkomende soorten als o.a. wintertaling en zwarte specht uit de lijst verdwenen. Uiteindelijk bleek de roodborsttapuit de meest geschikte kandidaat voor een vervolgproject. De soort komt verspreid voor in Antwerpen en is er met zo'n 1200 paren tamelijk talrijk (figuren 1 en 2; bron: Vermeersch e.a., 2004).

Figuur 1: Het voorkomen van het aantal roodborsttapuiten in Vlaanderen

Figuur 2: Broedzekerheid van de roodborsttapuit in Vlaanderen.

De voorliefde voor open terreinen waar vaak erg opvallende zang- en uitkijkposten worden gekozen, droeg eveneens bij tot de keuze.

Doelstellingen

Na de publicatie van de atlas bleven voor de roodborsttapuit nog een aantal vragen onbeantwoord. Roodborsttapuiten komen in Antwerpen zowel in heidegebieden als in landbouwgebied tot broeden. In beide terreintypes hebben ze een uitgesproken voorkeur voor microreliëf. In *heidegebieden* is dat eenvoudig voor te stellen: de afwisseling van droge en natte heide met vliegdennen en berkenopslag en de hoogteverschillen door lokale duinen vormen een aaneenschakeling van microreliëf. In *landbouwgebied* heeft de roodborsttapuit een voorkeur voor zandige gronden en percelen met verruigde hoekjes, oevers van beekjes of greppels met opslag van bramen en jonge boompjes. In het algemeen is de totale Vlaamse populatie (2000-2800 paren in de periode 2000-2002) fors toegenomen sinds het begin van de jaren negentig. In de periode 1973-1977 werd de Vlaamse populatie geschat op 1500-1700 paren. In de loop van de verdere jaren 70 en 80 ging dat aantal fors achteruit en in de periode 1989-1991 werd de Vlaamse schatting verlaagd tot slechts 850-1000 paren. Sindsdien is het de soort duidelijk voor de wind gegaan in Vlaanderen. Van de grote heidegebieden was gekend dat de soort daar, mede door een efficiënt heidebeheer, flink vooruitgang had geboekt. In de landbouwgebieden was de situatie minder duidelijk. Elders in Vlaanderen nemen de aantallen in landbouwgebied lokaal af en in de broedvogelatlas werd reeds de vraag geopperd of de landbouwgebieden in de Antwerpse en de Limburgse Kempen niet zouden kunnen profiteren van een soort 'overloop' van de gunstige situatie in de heidegebieden.

Het project 'Roodborsttapuit' stelde zich de volgende vragen:

1. Hoe evolueerde de totale populatie in de provincie Antwerpen tussen de periodes 2000-2002 en 2004-2005?
2. Hoe evolueerde de verhouding tussen het aantal broedparen in heidegebieden en het aantal in landbouwgebieden?
3. Wat zijn de belangrijkste oorzaken voor (lokale) toe- of afnames?

Inventarisatiemethode

Gezien er werd gefocust op slechts één soort met een hoge trefkans, werd gekozen voor de meest arbeidsintensieve manier van inventariseren, nl. de uitgebreide territoriumkartering (voor details, zie Hustings e.a., 1985). Dit houdt in dat elk studiegebied minstens 3 maal moest worden bezocht in de periode maart-juli. Er werd vertrokken van de inventarisaties van de Vlaamse broedvogelatlas. Iedere medewerker kreeg een afdruk van een UTM 5x5 km-hok naar keuze met daarop ingetekend de roodborsttapuit-territoria¹ van de periode 2000-2002.

Er werd gevraagd alle potentieel interessante biotopen minstens 3 maal te bezoeken, niet alleen de locaties waar zich in 2000-2002 territoria bevonden. Alle territoria werden ingevuld op kaart en

¹ Een territorium is een bepaalde oppervlakte die verdedigd wordt door het mannetje en waarbinnen het vrouwtje al dan niet broedt. De punten op de kaart geven de centra van de territoria weer.

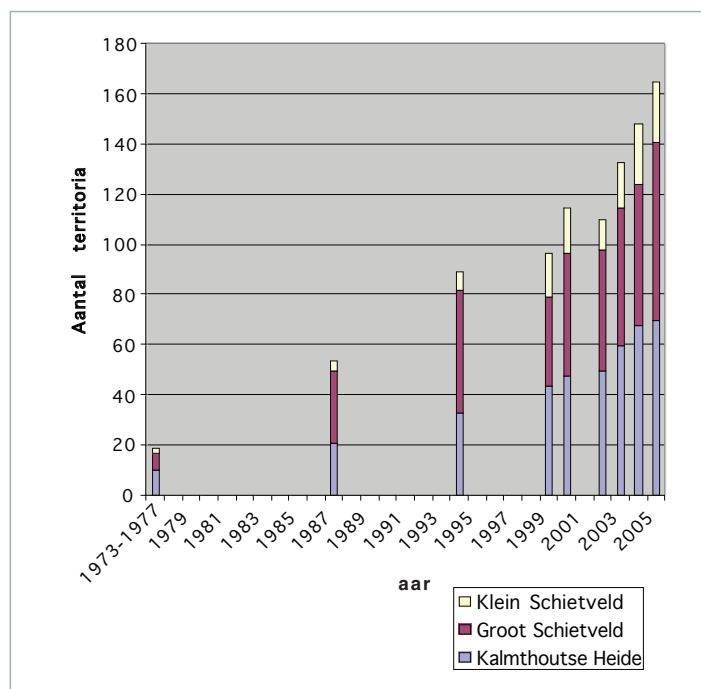
per territorium werd een apart formulier ingevuld waarop bijzonderheden over leefgebied, zangposten en aanwezigheid van houtkanten werden genoteerd. Meer specifiek werd gevraagd naar een algemene omschrijving van het leefgebied, de precieze locatie van de zangposten (boomsoort + hoogte, weidepaaltjes...) en de lengte en samenstelling van aanwezige houtkanten. Na de inventarisaties werden de kaarten en formulieren teruggestuurd naar de ANKONA Vogelwerkgroep.

Resultaten

We ontvingen gegevens uit 73 UTM 5x5 km-hokken, samen goed voor 1825 km² geïnventariseerd gebied. Bovendien lagen alle hokken in het kernverspreidingsgebied van de roodborsttapuit in de provincie. In totaal werden 851 paren roodborsttapuiten gekarteerd, waarvan 302 in heidegebieden en 549 in overwegend landbouwgebied. Vooral in de Turnhoutse Kempen is het verschil tussen beide terreintypes soms vaag omdat de soort er vaak broedt op kleine heiderelictjes in een overwegend agrarisch landschap.

Het gemiddeld aantal paren per UTM 5x5 km-hok bedroeg 11 in 2000-2002 en 14 in 2004-2005. Tijdens de atlasperiode broedden 1215 paren roodborsttapuit in de provincie. Op basis van de nieuwe inventarisaties, kan de populatie nu geschat worden op 1350-1450 paren.

De gemiddelde dichtheid bedroeg 5,3 paren/km² in heidegebieden en 1,4 paren/km² in landbouwgebieden. Lokaal werden hogere dichtheden bereikt in heidegebieden: tot 11 paren/km² in de Kalmthoutse Heide en tot 10 paren/km² op het Groot Schietveld te Brecht. In landbouwgebieden scoorde vooral de Netevallei te Hallaar erg goed met lokaal dichtheden tot 8 paren/km².

Figuur 3: Evolutie 1973 - 2005 van aantal territoria (paren) van roodborsttapuit op Groot en Klein Schietveld en de Kalmthoutse Heide (bron: Ornithologisch verslag van 2006 Groot en Klein Schietveld, 2007)

Hoewel de cijfers wijzen op een toename is deze statistisch gezien niet significant. Hoewel het aantal paren in 2004-2005 duidelijk hoger ligt dan in 2000-2002, is de toename niet consistent over alle onderzochte hokken. Forse toenames worden afgewisseld met lokaal flinke afnames. Enkel in de heidegebieden is sprake van een consequente toename (figuur 3) terwijl de situatie in de landbouwgebieden sterk wisselt. In de ruime regio Heist-op-den-Berg (met o.a. een deel van de vallei van de Grote Nete), waar de roodborsttapuit gedurende meerdere opeenvolgende jaren werd geteld, wisselde het bestand sterk tussen de jaren. Zo behaalde de soort recordaantallen in 2004, maar bleek de populatie in 2005 flink te zijn teruggevallen.

Wat zangposten betreft, heeft de roodborsttapuit geen uitgesproken voorkeur voor bepaalde boomsoorten. Ook de hoogte van de zangposten is erg variabel. Er werden zingende mannetjes vastgesteld op lage kruiden (<30 cm), weipaaltjes, elektriciteitsdraden en schuren bij boerderijen. Opvallend in landbouwgebied is de aanwezigheid van grachten in 83 % van alle gemelde territoria. In heidegebieden wordt zowel gezongen van op struikheide als vanuit vrij hoge dennen en berken.

Bespreking

De toename van de roodborsttapuit in de grote Antwerpse heidegebieden (Kalmthoutse Heide, Groot Schietveld, Klein Schietveld) is opvallend en werd door de jarenlange inspanningen van de lokale vogelwerkgroepen goed gedocumenteerd. Het totaal aantal broedparen in de 3 gebieden samen nam toe van 19 in de periode 1973-1977 tot 165 in 2005. De dichtheden in de heidegebieden zijn gemiddeld veel groter dan in landbouwgebieden. Nochtans ligt zelfs de hoogste dichtheid/km² (11 paren/km²) in de Kalmthoutse Heide nog flink onder die van de referentiegebieden in Nederland (AVIS-programma, Nederland). Het is vooral door de toename in de heidegebieden dat de vergelijking tussen 2000-2002 en 2004-2005 positief uitvalt, zij het niet significant. Heidebeheer heeft zeker een rol gespeeld bij de uitbreiding van de soort. In de Kalmthoutse Heide wordt extensieve begrazing met schapen en koeien toegepast waardoor de openheid van het terrein gewaarborgd wordt en ook het microreliëf wordt geaccentueerd. Bovendien is na de grote brand van 1996 niet geopteerd voor een grootschalige heraanplanting van de bossen, maar wordt ook daar de openheid bewaard. Met name in het noordelijk deel van het reservaat ontstonden zo nieuwe kansen voor de roodborsttapuit. Uit Nederlands onderzoek is gebleken dat roodborsttapuiten, in tegenstelling tot echte grondbroeders zoals boompiepers en boomleeuweriken, niet of nauwelijks hinder ondervinden van de rondzwervende schaapskuddes (Hustings, 1994).

Op de beide militaire domeinen wordt geen extensieve begrazing toegepast. Op het Groot Schietveld wordt de openheid van het terrein deels in stand gehouden door de militaire activiteit, terwijl de roodborsttapuit op het Klein Schietveld profiteerde van de oprukkende bebossing. Dit kan in een eerste fase een positief effect hebben, maar is nefast wanneer de successie kan doorzetten. In het kader van het LIFE-project DANAH werden

DE ACTIVITEITENKALENDER

januari - april 2008

Activiteiten mbt natuurstudie in de provincie Antwerpen

Wandelingen, inventarisaties en bijeenkomsten

Januari

Zondag 20 januari

Natuurpunt afdeling 'Mechels Rivierengebied'
Wandeling in Biezenweiden/Broek Denaeyer. Samenkomst om 14u00 aan de ingang Stuivenbergbaan in Heindonk. Meer info: Tom Cammaer, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Vrijdag 25 januari

Poelenwerkgroep van Natuurpunt
Metingen in het veld en nemen van monsters om 9u00. Analyses watermonsters om 13u00. Afspraak aan de pastorie St. Jozef Olen, Lichtaartseweg 200. Meer info: Eric Stoffelen, e-mail: eric.stoffelen@skynet.be

Zondag 27 januari

Natuurpunt afdeling 'Grote Nete'
Winterwandeling op Kruisensberg en Gestel. Samenkomst om 14u00 aan taverne 't Schipke, Niemandshoek te Herenthout. Meer info: Eddy Vets, tel. 015 25 18 12.

Maandag 28 januari

Natuurpunt afdeling 'Dubbelloof'
Wandeling in Herselt. Samenkomst om 9u20 aan gemeentehuis van Herselt, Kerkstraat 1. Meer info: Jos De Groot, tel. 014 54 51 53.

Februari

Vrijdag 1 februari

VVE: Vlaamse Vereniging voor Entomologie
Determinatie van moeilijke soorten: de Boarmia-groep door Guido De Prins. Samenkomst om 20u00, Bioruimte, Groenenborgerlaan 171, 2020 Antwerpen. Meer info: www.phegea.org

Weekend 2 & 3 februari

'Vogels Voeren en Beloeren-weekend' (Natuurpunt)

Meer info: Natuurpunt, e-mail: wim.vandenbossche@natuurpunt.be; tel. 015 29 72 20 of fax 015 42 49 21, website: www.natuurpunt.be/tuinvogels

Weekend van 1 t.e.m. 3 februari

Telweekend 'Vleermuizen in de Antwerpse fortengordels'.

Net als de voorbije 12 jaar organiseert de Vleermuizenwerkgroep ook deze winter een vleermuizentelweekend in de Antwerpse fortengordels. Logement in onze school te Ekeren. Op vrijdagavond zijn er kleine voordrachtjes. Op zaterdag en zondag worden er overdag in de forten de tientallen vleermuizen geteld. Vooraf (vóór 15 januari) inschrijven is verplicht. De prijs voor het volledige weekend bedraagt 29 euro (studenten 24 euro).

Meer info: Wout Willems, wout.willems@natuurpunt.be, 0485/03.79.85, www.zoogdierenwerkgroep.be

Zondag 3 februari

Natuurpunt afdeling 'Mechels Rivierengebied'
Wandeling in Mechels Broek met als thema 'Wintervogels'. Samenkomst om 14u00 aan de ingang Stuivenbergbaan in Heindonk. Info: Tom Cammaer, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Woensdag 6 februari

VWBL i.s.m. Natuurpunt en ANKONA
Mossendeterminatieavond. Samenkomst in de Bioruimte van de Universiteit Antwerpen vanaf 19u30. Meer info: Dirk De Beer, tel. 03 259 12 36.

Zaterdag 9 februari

ANKONA-ontmoetingsdag in het provinciehuis van Antwerpen. Meer info: Koen Cuypers, tel. 03 259 12 75 of website www.ankona.be

Natuurpunt afdeling 'Noorderkempen'
Winterwandeling op de Kalmthoutse Heide. Samenkomst om 10u00 aan NEC 'De Vroente' te Kalmthout. Meer info: Chris Vander Sypt, tel. 03 666 48 03.

Zondag 10 februari

Natuurpunt afdeling 'Mechels Rivierengebied'
Wandeling in Polder van Heindonk. Samenkomst om 13u30 aan de kerk in Heindonk. Info: Tom Cammaer, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Natuurpunt afdeling 'Mechels Rivierengebied'
Vogelwandeling in het Mechels Broek. Samenkomst om 9u00 aan bezoekerscentrum, Muizenhoek 7, Muizen. Meer info: Hans Marijns, GSM 0477 82 38 00.

Zondag 17 februari

Natuurvereniging 'Den Bunt'
Wandeling met als thema 'Omlegging Witte Nete'. Samenkomst om 14u00 aan het Sportcentrum Brasel, Dessel. Meer info: Roger Damen, tel. 014 37 71 55.

Natuurpunt afdeling 'Mechels Rivierengebied'
Wandeling met als thema 'Gluren bij de burens'. Samenkomst om 14u00 aan Kollintenbos, afspraak: Waterzuiveringstation, Humbeeksebaan, Zemst-Laar. Info: Tom Cammaer, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Natuurpunt afdeling 'De Wulp'
Wandeling in het landschap De Liereman. Samenkomst om 9u00 aan het Bezoekerscentrum, Schuurhovenberg 43, Oud-Turnhout. Meer info: Ludo Huibrechts, tel. 014 45 06 46.

Natuurpunt afdeling 'Grote Nete'
Dagtocht van monding tot bron. Samenkomst om 9u00 aan Vinea (parking), Veerledorp. Meer info: Jan Van Walsum, tel. 014 86 67 77.

ANKONA themagroep 'mossen' (planten)

Vergadering telkens op de eerste woensdag van de maand (niet in juli / augustus) over de determinatie van mossen en korstmossen in de Bioruimte van de Universiteit Antwerpen (Campus Groenenborger), Groenenborgerlaan 171 te 2020 Antwerpen. Aanvang om 19u30 (tot 22u00). Voor meer informatie: Dirk De Beer, tel. 03 259 12 36, e-mail: dirk.debeer@pih.provant.be of website: www.ankona.be

BVC: Belgische Vereniging voor Conchyliologie

De maandelijkse vergaderingen met voordrachten i.v.m. schelpen, uitwisselen van schelpen en uitgebreide bibliotheek, gaan door elke tweede zondagvoormiddag van de maand, vanaf 9u30 (lokaal: Sporthal Schijnpoot, Schijnpootweg 55-57, 2060 Antwerpen bij het 'Sportpaleis'). Voor meer informatie kan je terecht bij Nathal Severijns, tel. 03 458 27 82, e-mail: n.severijns@scarlet.be of op de website, www.bvc-gloriamaris.be

BVP: Belgische Vereniging voor Paleontologie

De Belgische Vereniging voor Paleontologie houdt zich bezig met de studie van fossielen en van de geschiedenis van het leven. In Antwerpen worden er lezingencycli gehouden in de Bioruimte van de Universiteit Antwerpen (Campus Groenenborger), Groenenborgerlaan 171 te 2020 Antwerpen op de eerste donderdag van de maand om 20u15.

DE ACTIVITEITENKALENDER

januari - april 2008

VMPPA-afdeling Brecht

Vogelkijkwandeling in het kleiputtengebied 'Den Hoofsweer'. Vertrek om 14u00 aan Cuvéehoeve, hoek Vaartdijk-Boudewijnstraat in Brecht. Meer info: Leon Wens, tel. 03 663 74 23.

Zondag 24 februari

Natuurpunt afdeling 'Mechels Rivierengebied'

Wandeling met als thema 'Vrouwvlietvallei'. Samenkomst om 14u00 aan de parking van het mortuarium, Ziekenbeemdenstraat. Meer info: Tom Cammaer, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Maart

Zaterdag 1 maart

Natuurpunt afdeling 'Noorderkempem'

Wandeling in de Kuifeend en de Grote Kreek met als thema 'Vogels'. Samenkomst om 8u30 aan NEC 'De Vroente' te Kalmthout. Meer info: Wouter Vanwesenbeeck, tel. 03 677 35 98.

VMPPA-afdeling Brecht

Wandeling met als thema 'Nacht van de Duisternis'. Samenkomst om 19u30 aan café Trapke Op, Westmallebaan 14 in Brecht. Meer info: tel. Leon Wens, tel. 03 663 74 23.

VMPPA-afdeling Brecht

Wandeling in domein De Merel. Samenkomst om 14u00 aan de parking van De Groene Linde, Schotensteenweg 62 in Brecht. Meer info: Leon Wens, tel. 03 663 74 23.

Zondag 2 maart

Natuurpunt afdeling 'Grote Nete'

Spechtentocht in het Elsschot te Blaubeerg. Samenkomst om 8u30 aan taverne Mie Maan, Diestsebaan 28 te Herselt. Meer info: Jos Van Kerckhoven, tel. 014 26 64 62.

Woensdag 5 maart

VWBL i.s.m. Natuurpunt en ANKONA

Mossendeterminatieavonden. Samenkomst in de Bioruimte van de universiteit Antwerpen vanaf 19u30. Meer info: Dirk De Beer, tel. 03 259 12 36.

Vrijdag 7 maart

VVE: Vlaamse Vereniging voor Entomologie

De nieuwe dagvlinderatlas. Samenkomst om 20u00, in de Bioruimte aan Groenenborgerlaan 171, 2020 Antwerpen. Meer info: www.phegea.org

Zondag 9 maart

Natuurpunt afdeling 'Grote Nete'

Landschapswandeling Beerzelberg en Pelgrimhof. Samenkomst om 14u00 aan taverne Beerzelberg, Hallaardreef 15, Beerzel. Meer info: François Van den Bosch, tel. 015 24 03 18.

Natuurpunt afdeling 'Voorkempem'

Eendenwandeling op de Bonte Klepper. Samenkomst om 10u00 aan Bonte Klepper (parking aan brug 8 over het kanaal), Oostmalsesteenweg. Meer info: Frank Reussens, tel. 03 384 01 83.

VMPPA-afdeling 'Antwerpen Centrum'

Wandeling met als thema 'Het verborgen leven'. Samenkomst om 10u00 aan Kasteel Rivierenhof te Deurne. Meer info: Tania Lamberechts, GSM 0477 96 04 62.

BVC - Belgische Vereniging voor Conchyliologie

Schelpenruilbeurs. Meer info: Nathal Severijns, tel. 03 458 27 82, e-mail: n.severijns@scarlet.be

Zaterdag 15 maart

VMPPA-afdeling 'Antwerpen Centrum'

Wandeling in het Boekenbergpark. Samenkomst om 8u00 aan de parkingang Gouverneur Holvoetlaan in Deurne. Meer info: Jack Van Couteren, GSM 0473 90 07 90.

VMPPA-afdeling 'Antwerpen Centrum'

Wandeling met als thema 'De late winter en de vroege lente komen eraan'. Samenkomst om 14u00 aan de parking Den Brandt - Beukenlaan Wilrijk. Meer info: Thérèse Verschuere, tel. 03 288 82 72.

Zondag 16 maart

Natuurvereniging 'Den Bunt'

Lentewandeling Gewestbossen Ravels. Samenkomst om 14u00 aan de Jachtweg 27, Bezoekerscentrum Boshuis. Meer info: Brigitte Van Dongen, tel. 014 37 29 26.

Natuurpunt afdeling 'Mechels Rivierengebied'

Wandeling Blaasveld Broek, met als thema 'spechten en boomklevers'. Samenkomst om 9u00 aan de parking Broekstraat te Blaasveld. Meer info: Tom Cammaer, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

VMPPA-afdeling Brecht

Wandeling in de kleiputten van Sint-Lenaerts. Samenkomst om 14u00 aan de kerk van Sint-Lenaerts, Kerkplein-Dorpsstraat. Meer info: Leon Wens, tel. 03 663 74 23.

Vrijdag 28 maart

Poelenwerkgroep van Natuurpunt

Fuik plaatsen in de Slangenwortelpoel te Westerlo. Meer info: Eric Stoffelen, e-mail: eric.stoffelen@skynet.be

Zaterdag 29 maart

Poelenwerkgroep van Natuurpunt

Bemonsteren Slangewortelpoel te Westerlo. Afspraak om 10u00 aan de Brug Snepkens, Bergveld te Westerlo. Determinatie waterdierdijtes vanaf 13u00. Meer info: Eric Stoffelen, e-mail: eric.stoffelen@skynet.be

Flo.Wer: Floristische Werkgroepen

Voor meer info zie website: www.plantenwerkgroepen.be

FON: Floristisch Onderzoek voor Natuurbehoud

Voor planten- en vegetatieonderzoek kan je terecht bij Erik Molenaar, tel. 03 218 59 69 of de FON-O-FOON: GSM 0474 82 04 71, fon@natuurpunt.be. De kalender kan je raadplegen op de website <http://users.skynet.be/fon> of www.natuurpunt.be/fon. Een wandeling kan geannuleerd worden omwille van het slechte weer.

Voor de werkgroep 'mossen en lichenen' (Natuurpunt) kan je de verantwoordelijken contacteren: Juul Slembrouck, tel. 03 321 32 75 of Chris Janssens, GSM 0476 48 22 30.

Hyla-werkgroep - afdeling Beneden-Nete

www.hylawerkgroep.be

JNM: Jeugdbond voor Natuur en Milieu

JNM is een vereniging voor en door jongeren tussen 8 en 25 jaar die zich interesseren in natuur en milieu. Provinciale coördinator is Leen Jansen, Berkelheide 24, 2290 Vorselaar, tel. 014 51 52 21, e-mail: leen@jnm.be; website: www.jnm.be

KAMK: Koninklijke Antwerpse Mycologische Kring

De educatieve avonden van KAMK gaan door op dinsdagavond in de Bioruimte van de Universiteit Antwerpen (Campus Groenenborger), Groenenborgerlaan 171 te 2020 Antwerpen; aanvang telkens om 20u00, tenzij anders vermeld. Voor meer informatie kan je terecht op de website, www.kamk.be. Bijeenkomst voor de excursies telkens om 9u45 tenzij het anders is vermeld. Wanneer je wenst aan te sluiten bij een excursie die reeds vertrokken is, bel dan even naar de Fungifoon: GSM 0496 06 61 08. KAMK-Cortinariuserwerkgroep: Meer info: André de Haan, tel. 03 666 91 34 of Jos Vol-ders, tel. 014 54 91 44.

DE ACTIVITEITENKALENDER

januari - april 2008

Zondag 30 maart

Natuurpunt afdeling 'Grote Nete'
Wandeling in Trichelbroek met als thema 'Watervogels in de kijker'.

Samenkomst om 14u00 aan Sint-Bavokapel te Eindhout-Laakdal.

Meer info: Herman Berghmans, tel. 01484 16 04.

Natuurpunt afdeling 'Mechels Rivierengebied'
Wandeling in Mispeldonk. Samenkomst om 14u00 aan de kerk van Bonheiden.

Meer info: Tom Cammaer, tel. 015 43 61 09,

e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

VMPA-afdeling Brecht
Kleiputtengebied Den Hoofswaer met als thema 'Vogels in plassen'. Om

14u00 aan de Cuvéehoeve, hoek Vaardijk-Boudewijnstraat in Brecht.

Meer info: Leon Wens, tel. 03 663 74 23.

April

Woensdag 2 april

VWBL i.s.m. Natuurpunt en ANKONA
Mossendeterminatieavonden. Samenkomst in de Bioruimte van de universiteit Antwerpen vanaf 19u30. Meer info: Dirk De Beer, tel. 03 259 12 36.

Vrijdag 4 april

VVE: Vlaamse Vereniging voor Entomologie
Demonstratie van entomologisch materiaal en literatuur door Eddy Vermandel.

Samenkomst om 20u00, in Bioruimte, Groenenborgerlaan 171, 2020 Antwerpen.

Meer info: www.phegea.org

Zondag 6 april

Natuurpunt afdeling 'Mechels Rivierengebied'
Wandeling in Mechels Broek. Meer info: Tom Cammaer, tel. 015 43 61 09,

e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

VMPA-afdeling Schilde
Natuurwandeling in Schildehof met als thema 'Voorjaarsbloemen'.

Samenkomst om 10u00 aan het einde Bellevuedreef in Schilde. Laarzen gewenst in regenperiode. Meer info: tel. 03 383 26 58.

Vrijdag 11 april

Poelenwerkgroep van Natuurpunt
Metingen in het veld, nemen van monsters en inventarisatie van de
voorjaarsbloeiërs. Afspraak om 9u00 Pastorie St. Jozef Olen Lichtaartseweg 200. Analyses watermonsters vanaf 13u00. Meer info: Eric Stoffelen,

e-mail: eric.stoffelen@skynet.be

Zondag 13 april

Natuurvereniging 'Den Bunt'
Wandeling in het Turnhouts Vennengebied met als thema 'Weidevogels'.

Samenkomst om 10u00 aan Café Zwart Water Baan Baarle-Hertog.

Meer info: Ward Dillen, tel. 014 41 63 51.

Natuurpunt afdeling 'Mechels Rivierengebied'
Wandeling in de Hondsbossen en Bemortel met als thema 'Voorjaarsbloeiërs'.

Samenkomst om 14u00 aan de kerk SKW, centrum Sint-Katelijne-Waver.

Meer info: Tom Cammaer, tel. 015 43 61 09,

e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

VMPA-afdeling Schilde
Natuurwandeling in Schildehof met als thema 'Lentekriebels'. Samenkomst

om 14u30 aan het einde Bellevuedreef in Schilde. Laarzen gewenst in regen-

periode. Meer info: tel. 03 383 26 58.

Zaterdag 19 april

VMPA-afdeling Antwerpen Centrum
Wandeling met als thema 'Kruid of onkruid?'. Samenkomst om 10u00 in

speelplein schuin over kerk Markgravelei in Antwerpen. Meer info: Monique

Carlier, tel. 0476 94 06 82.

VMPA-afdeling Antwerpen Centrum
Wandeling met als thema 'De lente op je bord'. Samenkomst om 14u00 aan

de parking Den Brandt - Beukenlaan Wilrijk. Meer info: Thérèse Verschueren,

tel. 03 288 82 72.

Zondag 20 april

Natuurpunt afdeling 'Mechels Rivierengebied'
Lentewandeling in Biezenweiden / Broek Denaeyer. Samenkomst om 14u00

aan ingang BW, Stuyvenbergbaan, Heindonk. Meer info: Tom Cammaer,

tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Natuurpunt afdeling 'Noorderkempem'
Wandeling op de Kalmthoutse Heide. Samenkomst om 8u00 op de parking Zuid

Verbindingsstraat. Meer info: René Nelen, tel. 03 667 33 83.

VMPA-afdeling Antwerpen Centrum
Wandeling met als thema 'onze gevleugelde vrienden en hun omgeving'.

Samenkomst om 10u00 aan Kasteel Rivierenhof te Deurne. Meer info: Tania

Lamberechts, GSM 0477 96 04 62.

VMPA-afdeling Brecht
Wandeling in de Vraagheide. Samenkomst om 14u00 aan de parking van

Kristus Koninginstituut, Bethaniëlei 5, Sint-Job-in't-Goor. Meer info: Leon Wens,

tel. 03 663 74 23.

Woensdag 23 april

Poelenwerkgroep van Natuurpunt
Fuik plaatsen te Herentals. Meer info: Eric Stoffelen,

e-mail: eric.stoffelen@skynet.be

Donderdag 24 april

Poelenwerkgroep van Natuurpunt
Bemonsteren poel te Herentals. Afspraak om 10u00 aan de Parking E5-mode,

hoek Oudstrijderslaan - Drijveldenstraat. Determinatie waterdierdierjes vanaf 13u00.

Meer info: Eric Stoffelen, e-mail: eric.stoffelen@skynet.be

KAVE: Koninklijke Antwerpse Vereniging voor Entomologie

De leden van de KAVE en belangstellenden komen elke zondagvoormiddag vanaf 10u00 bijeen op de locatie in de Steenstraat 75, 2180 Ekeren.

Meer info: Victor Naveau, tel. 03 236 07 65.

KAGM: Koninklijk Antwerps Genootschap voor Micrografie

De werkavonden van het KAGM worden elke maandagavond vanaf 20u00 gehouden in de Bioruimte van de Universiteit Antwerpen (Campus Groenenborger), Groenenborgerlaan 171 te 2020 Antwerpen. Je kunt er leren werken met de microscoop en bij de micropreparaten die je zelf maakt, krijg je tekst en uitleg. Meer informatie en het programma vind je op www.microscopie.be of bij Herman Snoeck, tel. 03 237 99 52, e-mail: kagm@microscopie.be herman.snoeck@antwerpen.be

KSGA: Koninklijk Sterrenkundig Genootschap van Antwerpen

Activiteiten en cursusdagen gaan steeds door op vrijdag om 20u30 in het Antverpiagebouw, lokaal 3de verdieping, Sint-Antoniuslei 95-97 te Brasschaat.

Info: tel. 03 664 28 93. Voorzitter Ferdinand Delatin, e-mail: ferre_delatin@hotmail.com

DE ACTIVITEITENKALENDER

januari - april 2008

Zaterdag 26 en zondag 27 april

MKA - Mineralogische Kring Antwerpen

MINERANT 2008. Internationale mineralen- en fossielenbeurs. Antwerp Expo, zaal 3. van 10u00 tot 18u00. Meer info: <http://www.minerant.org>

Zaterdag 26 april

VMPA-afdeling Antwerpen Centrum

Wandeling in het Boekenbergpark. Samenkomst om 14u00 aan de parkingang Gouverneur Holvoetlaan in Deurne. Meer info: Jack Van Couteren, GSM 0473 90 07 90.

Zondag 27 april

Natuurvereniging 'Den Bunt'

Wandeling in De Gooren. Samenkomst om 9u00 aan de Kerk van Gierle. Meer info: Jan Diels, tel. 014 55 39 71.

Natuurpunt afdeling 'Grote Nete'

Zangvogeltocht in de Netevallei. Samenkomst om 7u00 op de parking café Lodijk, Herentalsesteenweg 83, Heist. Meer info: Eddy Nagels, tel. 015 23 41 96.

Natuurpunt afdeling 'Mechels Rivierengebied'

Wandeling in Cassenbroek met als thema 'Voorjaarsbloeiers'. Samenkomst om 14u00 aan kerk van Rijmenam, Bonheiden. Meer info: Tom Cammaer, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

VMPA-afdeling Antwerpen Centrum

Wandeling in het Fort III te Borsbeek. Samenkomst om 14u00 aan Conciërgewoning binnen Fort III, Borsbeek. Meer info: Jack Van Couteren, GSM 0473 90 07 90.

VMPA-afdeling Antwerpen Centrum

Wandeling met als thema 'Lente, een nieuw begin'. Samenkomst om 14u00 aan Fort II-straat, Parking tegenover Taverne Byblos Wommelgem. Meer info: Walter Wessels, tel. 03 353 63 17.

VMPA-afdeling Schilde

Natuurwandeling in het Dryhoeksbos. Samenkomst om 14u00 aan de Kleine Schans in Schilde. Meer info: tel. 03 322 80 48.

Woensdag 30 april

VMPA-Afdeling Schilde

Natuurwandeling in Schildehof met als thema 'Nachtegalewandeling'. Samenkomst om 20u30 aan het einde Bellevuedreef in Schilde. Laarzen gewenst in regenperiode. Meer info: tel. 03 383 26 58.

Cursussen

A. Cursussen Natuurpunt Educatie

Cursustraject: Planten

Natuurgroep Amenti i.s.m. Natuurpunt Educatie

Het Amenti cursusaanbod bestaat uit een aantal vormingscursussen gespreid over het ganse jaar. Theorie- en praktijklessen worden afgewisseld. Voor 2008 staat alles in het kader van planten. Gedurende het jaar richt Amenti nog tal van andere natuuractiviteiten in: natuurweekend, themawandelingen, e.a.

Organisatie: Natuurgroep Amenti i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: 15/1, 22/1, 12/2, 11/3, 22/4, 20/5, 9/9 en 7/10 van 19u30 tot 22u30

Plaats: BC Zoerselbos, Boshuisweg 2, Zoersel

Praktijk: 9/3 van 7u30 tot 10u30 en 16/3, 25/5, 22/6, 12/10, 23/11 en 7/12 van 9u00 tot 12u00

Voor meer cursusedetails: zie www.amenti.be - kalender 2008

Prijs: 60 euro/volwassenen en 40 euro/partner

Inschrijven: Michel Levens, tel. 0473 99 26 78 of Anja Wijns, tel. 0496 72 48 11

Lesgevers: Hans Vermeulen, Koen Leysen, Nobby Thys en Joeri Cortens

Deze cursus komt in aanmerking voor Opleidingscheques voor Werknemers.

Meer info: tel. 014 47 29 55 of e-mail: tineke.thijs@natuurpunt.be

Cursus: Planten voor beginners

Organisatie: Natuurpunt Voorkampen i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: 13/3 en 20/3 van 19u30 tot 22u30

Plaats: CC Zonneputteke, Zonneputteke 1B, Zoersel

Praktijk: 24/5, 31/5, 7/6 en 14/6 van 14u00 tot 17u00

Prijs: 30 euro/leden en 40 euro/niet-leden op 068-2299025-55 t.n.v.

NP Voorkampen met vermelding "plantencursus"

Info: Frank Reusens, tel. 03 384 01 83, e-mail: frankreusens@yahoo.co.uk

Lesgever: Wim Veraghtert

Deze cursus komt in aanmerking voor opleidingscheques voor werknemers.

Meer info: tel. 014 47 29 55 of e-mail: tineke.thijs@natuurpunt.be

Organisatie: Natuurpunt Mechels Rivierengebied i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: 10/4 en 17/4 van 19u30 tot 22u30

Plaats: BC Mechels Rivierengebied, Muizenhoek 7, Muizen

Praktijk: 19/4, 26/4, 3/5, 10/5 en 24/5 van 9u00 tot 12u00

Prijs: 35 euro/leden en 55 euro/niet-leden

Inschrijven: BC Mechels Rivierengebied, tel. 015 43 61 09,

e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Lesgever: Wim Veraghtert

Deze cursus komt in aanmerking voor opleidingscheques voor werknemers.

Meer info: tel. 014 47 29 55 of e-mail: tineke.thijs@natuurpunt.be

MKA: Mineralogische Kring Antwerpen

Informatie omtrent MKA-activiteiten is te verkrijgen via Hugo Bender, secretariaat@minerant.org, tel. 03 440 89 87 of www.minerant.org. Vergaderingen en voordrachten hebben plaats in Antwerpen en in 's-Gravenwezel. De werkgroep edelsteenkunde komt bijeen in het lokaal 'Op Sinjoorke', Eric Sasselaan 5 te Antwerpen, op de tweede zaterdag van de maand van 9u30 tot 12u00.

Natuur 2000 - werkgroep Fort Oelegem

Meer info: Joeri Orts, tel. 03 23 126 04, website: www.natuur2000.be

Natuurpunt plantenwerkgroep Klein-Brabant

Voor informatie van de werkgroep kan je terecht bij Ronny Segers, GSM 0477 55 66 38, e-mail: r.segers@scarlet.be

Natuurpunt afdeling Dubbelloof (Westerlo)

Voor algemene informatie kan je terecht bij Danny Mattheussen, tel. 014 23 45 25, www.dubbelloof.be. Thalictum is de plantenwerkgroep van Dubbelloof, Louis Schellens, tel. 014 54 90 16. Voor de werkgroep Mycoflora kan je terecht bij Anja Wijns, tel. 015 25 21 06. Determinatiewandelingen hebben zondagvoormiddag plaats tussen 9u00 en 12u00.

DE ACTIVITEITENKALENDER

januari - april 2008

Cursus: Berken-Eikenbos

Organisatie: Natuurpunt Oude Spoorweg i.s.m. Mechels Rivierengebied, kern Sint-Katelijne-Waver en Natuurpunt Educatie

Theorie: 24/4 van 19u30 tot 22u30

Plaats: Mosterdpotje, Mechelsebaan 218, Duffel

Praktijk: 26/4 en 24/5 van 14u00 tot 17u00

Prijs: 9 euro/leden en 20 euro/niet-leden

Inschrijven: Lutgarde Van Driessche, tel. 0485 55 97 13,

e-mail: lutgarde.van.driessche@telenet.be

Lesgever: Hans Vermeulen

Cursus: Uilen

Organisatie: Natuurpunt Schijnvallei i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: 6/3 en 27/3 van 19u00 tot 22u00

Plaats: CC 't Gasthuis, Turnhoutsebaan 199, Wijnegem

Praktijk: 13/3 en 3/4 van 19u30 tot 22u30 en excursie kerkuileringen (wordt later afgesproken)

Prijs: 25 euro/leden en 45 euro/niet-leden op 979-1307545-87 t.n.v. NP Schijnvallei met vermelding "uilen cursus"

Inschrijven: NP Schijnvallei, tel. 03 354 55 06, e-mail: info@schijnvallei.be

Lesgevers: Koen Leysen en eigen gidsen

Organisatie: Natuurpunt Mechels Rivierengebied i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: 16/4 van 19u30 tot 22u30

Plaats: BC Mechels Rivierengebied, Muizenhoek 7, Muizen

Praktijk: 19/4 van 20u00 tot 23u00 en 25/4 van 19u00 tot 22u00

Prijs: 15 euro/leden en 35 euro/niet-leden

Inschrijven: BC Mechels Rivierengebied, tel. 015 43 61 09,

e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Lesgever: Wim Massant

Cursus: Nachtvinders

De cursus gaat ondermeer in op de ecologie, verspreiding en zeldzaamheid (abundantie) van nachtvinders. Een belangrijk deel van de cursus behandelt de herkenning van de verschillende families, waarbij aandacht wordt geschonken aan de determinatie van een gamma goed herkenbare soorten. Na twee theorielessen kunnen de deelnemers praktijkervaring opdoen op twee excursies.

Organisatie: Natuurpunt Antwerpen Noord i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: 15/4 en 22/4 van 19u30 tot 22u30

Plaats: Natuur.huis, Steenstraat 25, Ekeren

Praktijk: 26/4 en 17/5 (na zonsondergang)

Prijs: 18 euro/leden en 38 euro/niet-leden op 220-0340573-42 t.n.v. NP Antwerpen Noord met vermelding "nachtvlindercursus"

Inschrijven: Antwerpen Noord, tel. 03 541 58 25,

e-mail: antwerpennoord@natuurpunt.be

Lesgever: Wim Veraghtert

Cursus: Slakken

De Poelenwerkgroep van Natuurpunt start het nieuwe werkingsjaar met een cursus slakken, die bestaat uit twee theorieavonden en één excursie. Hierin komen aan bod: de bouw en leefwijze van land- en waterslakken, voedsel, voortplanting, vindplaatsen, vangstechnieken, determinatie, naslagwerken. We plannen ook een excursie waarop we zelf mollusken gaan verzamelen. Samen proberen we daarna de gevonden soorten te determineren. Voorkennis is niet vereist.

Organisatie: Poelenwerkgroep Waterleven i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: 20/2 en 27/2 van 19u30 tot 22u00

Plaats: De Pastorie, Lichtaartseweg 200, Sint-Jozef-Olen

Praktijk: 29/3 van 10u00 tot 12u00 en van 13u00 tot 17u00

Prijs: 10 euro (excl. syllabus)

Inschrijven: Jeannine Simonis, tel. 014 59 31 65,

e-mail: jeannine.simonis@telenet.be

Lesgevers: bestuursleden Belgische Vereniging voor Conchyliologie

Insectendeterminatieavonden

De insectendeterminatieavonden zijn bedoeld om kennis te maken met het determineren van insecten die in het veld niet of zeer moeilijk te determineren zijn. Tijdens de verschillende sessies, die afzonderlijk te bezoeken zijn, zijn er stereomicroscopen en determineersleutels voor de voornaamste ongewervelden aanwezig. Je kunt dan aan de slag gaan met de ongewervelden die je zelf meebrengt of aan lopende inventarisaties/projecten helpen determineren. Voor verscheidene insectenfamilies zijn (vrijwillige en professionele) begeleiders aanwezig. Je kennis wordt bijgeschaafd om als gids nog beter aan de slag te kunnen.

Organisatie: Natuurpunt Educatie

Theorie + praktijk: 14/2, 7/3, 24/4, 23/5, 26/6, 4/7, 14/8, 26/9, 9/10, 28/11 en 11/12 van 19u00 tot 22u00

Plaats: secretariaat Natuurpunt Educatie, Graatakker 11, Turnhout

Prijs: gratis

Inschrijven: niet nodig, mogelijk om losse avonden te volgen

Info en lesgever: Nobby Thys, tel. 014 47 29 55,

e-mail: nobby.thys@natuurpunt.be

Cursus: Gewriemel zonder piemel

Al jarenlang kunnen we met de hulp van tientallen vrijwilligers padden, kikkers en salamanders helpen bij hun tocht naar hun liefdespoelen. Maar heel vaak krijgen we vragen van de deelnemers om meer te vernemen over deze dieren. Vandaar dat we een tweedelige amfibieëncursus inrichten voor zowel de vrijwilligers aan de paddenoverzet als voor alle geïnteresseerden.

Organisatie: Natuurpunt Hobokense Polder i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie en praktijk: resp. 15/1 van 19u30 tot 22u30 en 17/2 van 10u00 tot 12u00

Plaats: zaal Moretus, Berkenrodelei 34, Hoboken

Prijs: 6 euro/leden en 9 euro/niet-leden op 979-6399607-37 t.n.v. NP Hobokense Polder met vermelding "amfibieëncursus" + telefoonnummer

Inschrijven: Ria Thys, tel. 03 289 73 66, e-mail: ria.thys@telenet.be

Lesgevers: Bart Hellemans en Danny Jonckheere

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied

Voor informatie of om een activiteitenkalender aan te vragen kan je terecht in het bezoekerscentrum, Muizenhoekstraat 7 in Muizen-Mechelen elke donderdag en zondag van 13u30 tot 17u30. Tijdens de schoolvakanties ook op zaterdagmiddag, tel. 015 43 61 09 of www.natuurpunt.be/mechelsrivierengebied

Natuurpunt afdeling Oude Spoorweg (Kontich-Duffel)

Voor algemene info kan je terecht bij: Luc Giglot, tel. 03 289 89 14 of Dirk Costrop, e-mail: dirk.costrop@telenet.be; website: www.natuurpunt.be/oudespoorweg

Natuurpunt afdeling Kievit

Meer info: Paul Prinsen, tel. 014 43 73 63.

Natuurpunt afdeling Voorkempen

Meer info: Richard Vergaelen, tel. 014 72 51 42, www.natuurpuntvoorkempen.net

Natuurpunt afdeling Grote Nete

Meer info: Lon Lommaert, tel. 014 54 17 38, www.natuurpunt.be/grotenete

Natuurpunt afdeling Noorderkempen

Meer info: www.noorderkempen.be

Natuurvereniging 'Den Bunt' vzw

Wij organiseren natuurwandelingen, daguitstappen ... en richten zelf cursussen in. Wij houden het bezoekerscentrum Boshuis open elke zondagmiddag. Contactadres: Boerentangsedreef 30, 2480 Dessel, tel. 014 37 77 24, e-mail: vancraenendonckpieter@versateladsl.be

DE ACTIVITEITENKALENDER

januari - april 2008

Cursus: Amfibieën en Reptielen

Organisatie: Natuurpunt De Putter i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: 15/2 van 19u00 tot 21u00

Plaats: parochiecentrum van Putte, Patronaatweg 1

Praktijk: 22/2 van 19u00 tot 21u00 en 22/6 van 8u00 tot 18u00

Prijs: 3 euro/leden en 5 euro/niet-leden (theorie en dagexcursie met carpooling) of 15 euro/leden en 20 euro/niet-leden (theorie en dagexcursie met autocar), wordt meegedeeld bij inschrijving

Inschrijven: Peter Hendrickx, tel. 015 75 28 61,

e-mail: peter_hendrickx@belgacom.net

Cursus: Natuur in de tuin

De natuur laat zich niet opsluiten in reservaten en natuurliefhebbers willen haar ook graag zo dicht mogelijk in de buurt. In de cursus 'Natuur in de tuin' leer je alles over de bijzondere zoogdieren, vogels, amfibieën en insecten die je in je tuin kan tegenkomen en de inheemse planten die er een plaatsje verdienen. Je krijgt er ook tal van handige tips om van je tuin een prachtig stukje natuur te maken, waar mens en dier zich thuisvoelen.

Organisatie: Natuurpunt Markvallei i.s.m. Velt Noorderkempen en Natuurpunt Educatie

Theorie: 20/2, 27/2, 5/3, 12/3 en 19/3 van 19u30 tot 22u30

Plaats: BC De Klapekster, Kolonie 41, Wortel

Prijs: 30 euro/leden en 40 euro/niet-leden

Inschrijven: Wim Verschraegen, tel. 03 314 47 75,

e-mail: ingridwim@hotmail.com

Lesgevers: Joeri Cortens, Koen Leysen en Dirk Govaerts (Velt)

Cursus: Natuurlijke Tuinvijvers

Een natuurlijke vijver in de tuin herbergt een schat aan bijzondere levensvormen. Kikkers en salamanders, schrijvertjes en schaatsenrijders, libellen en watertorren vinden er allemaal een plaatsje tussen adembenemende zwanebloemen, dotterbloemen en waterlelies. Tijdens deze cursus "de natuurlijke tuinvijver" kom je te weten welke planten en dieren je nog mag verwachten in deze kleine oases. Snel inschrijven is de boodschap als je erbij wil zijn.

Organisatie: Natuurpunt Rupelstreek i.s.m. Aartselaar, Natuurpunt Educatie en Velt Zuid-Antwerpen

Theorie: 26/3 en 2/4 van 19u30 tot 22u30

Plaats: Provinciaal Recreatiedomein De Schorre, Schommelei 1, Boom

Praktijk: 5/4 van 14u00 tot 17u00

Prijs: 12 euro/leden en 15 euro/niet-leden op 001-3598649-25 t.n.v. NP Rupelstreek met vermelding "cursus tuinvijvers" + telefoonnummer

Inschrijven: Francis Mertens, tel. 0484 50 03 56,

e-mail: francismertens@hotmail.com

Lesgever: Joeri Cortens

Cursus: Zet je tanden in de Natuur

Tijdens deze luister-, proef- en doeactiviteit nemen we je mee door de Vlaamse natuur, op zoek naar vergeten smaken en de bijzonder rijke biodiversiteit die eraan verbonden is. Al proevend leren we hoe het de korenwolf verging, wat we ons bij een hennepvreter moeten voorstellen en welke dieren zich ophouden in onze oude hoogstamboomgaarden en dit bij een glas gagelbier of een lepel-tje heidehoning. Iedereen die op zoek is naar een licht verteerbare, leerrijke en plezierige activiteit is van harte welkom. Begin maar alvast te watertanden...

Organisatie: Natuurpunt Hobokense Polder i.s.m. Natuurpunt Educatie

Praktijk: 21/2 van 19u30 tot 22u30

Plaats: zaal Moretus, Berkenrodelei 34, Hoboken

Prijs: 4 euro/leden en 6 euro/niet-leden (incl. proevertjes) op 979-6399607-37 t.n.v. NP Hobokense Polder met vermelding "Zet je tanden in de natuur" + telefoonnummer

Inschrijven: Ria Thys, tel. 03 289 73 66, e-mail: ria.thys@telenet.be

Lesgever: Joeri Cortens

Organisatie: Natuurpunt Aartselaar i.s.m. Natuurpunt Educatie

Praktijk: 13/3 van 19u30 tot 22u30

Plaats: Gemeentelijk Sportcentrum (jeugdlokaal), Kleistraat 204, Aartselaar

Prijs: 4 euro/leden en 6 euro/niet-leden (incl. proevertjes) op 979-9767548-41 t.n.v. NP Aartselaar met vermelding "Zet je tanden in de natuur" + telefoonnummer

Inschrijven: Ria Thys, tel. 03 289 73 66, e-mail: ria.thys@telenet.be

Lesgever: Joeri Cortens

Cursus: Geologie

Organisatie: Natuurpunt Zuidrand Antwerpen i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: 12/2 en 19/2 van 19u30 tot 22u30

Plaats: lokaal IJsvogel, Fort VII, Legerstraat 40, Wilrijk

Prijs: 8 euro/leden en 10 euro/niet-leden (excl. syllabus) op 979-9767547-40 t.n.v. NP Zuidrand Antwerpen met vermelding "geologie" + naam, telefoonnummer en ev. mailadres

Inschrijven: Catherine Vandercruyssen, tel. 03 288 81 07,

e-mail: cvdx@pandora.be

Lesgever: Hans Vermeulen

Kadervorming: Natuur en Klimaat

Klimaat is een actueel thema, maar buiten de gekende film van Al Gore zijn er nog maar weinig Natuurpuntafdelingen die specifiek rond klimaat activiteiten organiseren. Op deze vormingsavond leer je hoe je een klimaatwandeling kan gidsen.

Organisatie: Natuurpunt (Beweging, Beleid en Educatie)

Theorie: 28/2 van 19u30 tot 22u30

Plaats: secretariaat Natuurpunt, Coxiestraat 11, Mechelen

Praktijkcursus: Bloemen en grassen

Organisatie: Natuurpunt Zuidrand Antwerpen i.s.m. Natuurpunt Educatie

Praktijk: 9/5, 16/5, 23/5, 30/5, 6/6, 13/6, 20/6 en 27/6 van 9u00 tot 12u00

Plaats: wordt nog meegedeeld bij de inschrijving

Prijs: 25euro/leden en 45euro/niet-leden op 979-9767547-40 t.n.v. Zuidrand Antwerpen met vermelding "planten" + naam, telefoonnummer en ev. mailadres

Inschrijven: Catherine Vandercruyssen, tel. 03 288 81 07,

e-mail: cvdx@pandora.be

Lesgever: Hans Vermeulen

Meer info: tineke.thijs@natuurpunt.be of tel. 014 47 29 55

Poelenwerkgroep van Natuurpunt

De poelenwerkgroep of ook werkgroep 'Waterleven' van Natuurpunt genoemd, wil de diversiteit in en om poelen bestuderen. Het werkingsgebied is de regio Kleine en Grote Nete tussen Herentals, Geel en Lier. De poelenwerkgroep is actief op het gebied van natuurstudie, -educatie en natuurbehoud en heeft onderdak bij Natuurpunt Nete en Aa te Olen. Meer info: Eric Stoffelen, e-mail: ericstoffelen@skynet.be

VMPA vzw: Vereniging voor Milieueducatie Provincie Antwerpen

De vereniging organiseert jaarlijks, in meer dan 100 wandelgebieden van de provincie Antwerpen, ruim 300 gratis wandelingen. De wandelkalender kan worden gedownload op www.vmpa.be. De wandelkalender kan ook gratis besteld worden door een aan zichzelf geadresseerde en voldoende gefrankeerde omslag te zenden naar het VMPA-secretariaat, Meir 44 a, 2000 Antwerpen, met vermelding 'Wandelkalender 2008'.

Meer info: GSM 0475/66 87 51 of tel. 03 321 95 69.

VMPA-afdeling Kalmthout/Essen

Chris Vander Sypt, p/a Kapellensteenweg 20, 2920 Kalmthout, tel. 03 666 48 03, e-mail: chrisvandersypt@skynet.be. Natuurwandelingen op maat in de Kalmthoutse Heide kan onder leiding van een natuurgids van VMPA-afdeling Kalmthout/Essen. Plaats, datum en vertrekkur bepaal je zelf. Reservatie minstens 10 dagen vooraf. Wandelingen duren ongeveer 2 à 3 uur, tenzij anders overeengekomen. Maximum 25 personen per groep.

DE ACTIVITEITENKALENDER

januari - april 2008

Cursus: Vogelzang rond bos

Organisatie: Vogelwerkgroep Geel-Meerhout i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: 8/5 en 15/5 van 19u30 tot 22u30

Plaats: SAIO-school, Billemonstraat, Geel - Sint-Dimpna

Praktijk: 18/5 van 9u00 tot 12u00

Prijs: 13 euro op 001-3716635-59 met vermelding "bosvogelzang"

Inschrijven: Eric Peetermans, tel. 014 58 89 82,

e-mail: eric.peetermans@telenet.be

Lesgevers: Koen Leysen en eigen gidsen

B. Centrum Voor Natuur- en milieueducatie - CVN

Voor meer informatie betreffende de CVN-cursussen kan je terecht op het CVN-secretariaat, Meir 44a, 2000 Antwerpen, tel. 03 226 02 91, fax. 03 233 59 97 en e-mail: info@c-v-n.be; website: www.c-v-n.be

Cursus Natuurgids

De cursus omvat een dertigtal bijeenkomsten, waarvan zowat de helft excursies, gespreid over één jaar. Wie deelneemt en een opdracht volbrengt kan bovendien het attest natuurgids behalen. Na deze cursus heb je voldoende algemene natuurkennis en vaardigheden om alleen of met een groep de natuur in te trekken.

Organisatie CVN i.s.m. Natuurpunt Zuidrand Antwerpen

Data lessenreeks: start 13/02, woensdagavonden 19u30-22u30 en zaterdagvoormiddagen 9u00-12u00

Plaats: lokaal IJsvogel, Fort VII, Legerstraat 40, 2610 Wilrijk

Prijs: 220 euro en 180 euro werkloos, gepensioneerd

Meer info: Herman Snoeck, e-mail: herman.snoeck@antwerpen.be

Organisatie CVN i.s.m. Natuurpunt Katerlee en Natuurpunt Lille

Data lessenreeks: start 14/02, donderdagavonden 19u30-22u30 en zaterdagvoormiddagen 9u00-12u00

Plaats: Ontmoetingscentrum Tielen, Kasteeldreef 34, 2460 Tielen

Prijs: 220 euro en 180 euro werkloos, gepensioneerd

Meer info: Paul Dekker en Jan Diels, e-mail: paul.dekker@telenet.be

Cursus Natuur-In-Zicht

Tijdens een tiental activiteiten maak je kennis met planten, dieren, ecologie, landschappen en biodiversiteit. Na deze cursus heb je een basisinzicht in de natuur om u heen. Je weet ook waar je terecht kunt om meer van de natuur te genieten of om de natuur een helpende hand toe te steken. Wie de smaak te pakken heeft, beschikt over de nodige voorkennis om aan de cursus Natuurgids (cfr. hoger) deel te nemen.

Organisatie CVN i.s.m. Natuurpunt Dubbelloof

Data lessenreeks: start 3/03, 5 maandagavonden 19u30-22u30 en 5 zondagvoormiddagen 9u00-12u00

Plaats: Abdij van Tongerlo, Abdijstraat, 2260 Tongerlo-Westerlo

Prijs: 60 euro

Meer info: marc Niclot, e-mail: marc.niclot@pandora.be of info@c-v-n.be

Organisatie CVN i.s.m. Natuurpunt Antwerpen-Noord

Data lessenreeks: start 9/04, 5 woensdagavonden 19u30-22u30 en 5 zaterdagvoormiddagen 9u30-12u30

Plaats: secretariaat NP Antwerpen-Noord, Steenstraat 25, 2180 Ekeren

Prijs: 60 euro

Meer info: Annie De Koninck, e-mail: antwerpennoord@natuurpunt.be of info@c-v-n.be

Organisatie CVN i.s.m. Natuurpunt Netebronnen

Data lessenreeks: start 10/04, 5 donderdagavonden 19u30-22u30 en 5 zaterdagvoormiddagen 9u00-12u00

Plaats: Ecocentrum De Goren, Postelsteeweg 71, 2400 Mol

Prijs: 60 euro

Meer info: Jan De Schepper, e-mail: jandeschepper@belgacom.net of info@c-v-n.be

Tentoonstellingen

Tentoonstelling' KLEUR OM TE OVERLEVEN'

Planten en dieren hebben heel wat speciale trucs om aan hun vijanden te ontkomen. Geen enkel dier is veilig. Overal liggen rovers op de loer: in bossen en weiden, in het water en in de lucht. Als een dier wordt geroken, gezien of gehoord, is het feitelijk al in gevaar. Om zijn overlevingskansen te vergroten moet een dier verdedigingsmiddelen hebben, zoals hard kunnen lopen, kunnen bijten of steken,

giftig zijn. In de tentoonstelling wordt getoond dat kleuren in belangrijke mate meehelpen in de grote strijd om het bestaan, het spel van kat en muis, van rover en prooi!

De tentoonstelling loopt van 12 november 2007 t.e.m. 22 februari 2008 en is ook geschikt voor kinderen van 4 t/m 12 jaar. Openingsuren: weekdays 9u00 tot 17u00, weekend en feestdagen 14u00 tot 17u00 (gesloten tussen Kerstmis en Nieuwjaar).

Gratis toegang!

Meer info: NEC De Vroente, Putsesteenweg 129, 2920 Kalmthout, tel. 03 620 18 30,

website: <http://www.devroente.be>, e-mail: devroente@lne.vlaanderen.be

VMFA-afdeling Schilde

Schildhof: Karl Hellemans, tel. 03 383 26 58; Dodoens-tuin en bloemen- en insectentuin: Walter Mous, tel. 03 384 03 16; 's-Gravenwezel: Frans Van Bavel, tel. 03 658 84 33.

VMFA-afdeling Malle

Ronny van Soens, tel. 03 385 94 63.

VVE: Vlaamse Vereniging voor Entomologie

De VVE vergaderingen hebben plaats in de Bioruimte van de UA (campus Groenenborger) op de 1ste vrijdag van elke maand van 20u00 tot 22u00. Contact: Guido De Prins, Markiezenhof 32, 2170 Antwerpen (Merksem), tel. 03 289 73 94 of 0485 56 87 81, guido.deprins@telenet.be; website: www.phegea.org

VWBL: De Vlaamse Werkgroep Bryologie en Lichenologie

Deze werkgroep richt verscheidene mossenwandelingen in. Voor meer informatie over de wandelingen kan je terecht bij Dirk De Beer, tel. 03 259 12 36, e-mail: dirk.debeer@pih.provant.be Lichenenexcursies worden georganiseerd door Natuurpunt in samenwerking met de VWBL. Informatie over deze excursies kan je bekomen bij Dries Van den Broeck, Kerkstraat 65 te 2850 Boom, tel. 03 888 92 45 of 0472 57 04 28 of e-mail: dries.vandenbroeck@telenet.be

DE ACTIVITEITENKALENDER

januari - april 2008

Fototentoonstelling in KBC-Toren (Antwerpen): 1/02/08 t.e.m. 27/03/08
ARGUS-fotowedstrijd: 'Fotograaf van het jaar 2007'

Met zijn foto 'Grijze Zeehonden' kaapte een stralende Jasper Doest de hoofdprijs weg. Hij wordt daarmee de zevende 'ARGUS-fotograaf van het jaar'. Jeugdfotograaf van het jaar werd Margot Cramwinckel, Apeldoorn (NL) met de foto 'Bedtijd'. Jaarlijks gaat ARGUS op zoek naar fotografen die voeling hebben met natuur en milieu en bovendien oog hebben voor sterke beelden. Want sprekende beelden prikkelen, ze raken en beroeren de kijker. Ze inspireren voor een duurzame samenleving, en dat is precies wat ARGUS wil bereiken.

Deze zevende editie van fotowedstrijd was alleszins een schot in de roos als je kwalitatief hoogstaande resultaten bewondert. Er werden door 1.423 fotogra-

fen niet minder dan 12214 beelden opgeladen. Voor de jury werd het dan ook een gigantische klus om een selectie te maken en 65 finalefoto's aan te duiden. De gerenommeerde wedstrijd gaat nu duidelijk de internationale toer op met 20 deelnemende landen. Deze foto's kregen een prominente plaats in de online fotogalerij op de ARGUS-website (www.argusmilieu.be) waar de webbezoekers de publieksprijzen konden bepalen. Jens Reyserhove uit Retie kaapte de Publieksprijs Jongeren weg met zijn foto 'Absurd' en de publieksprijs Volwassenen ging naar Heleen Peeters uit Melsbroek met 'Lichtend landschap'. Jonathan Lhoir uit Bonnelles (B) kaapte de Young Cera Award weg.

U kunt alle finalefoto's bewonderen op onze fototentoonstelling in de KBC-Toren te Antwerpen, van 01/02 tot 28/03 (kantooruren). Toegang is gratis. Welkom !

Opendeurdagen en andere evenementen

Hamamelisfeesten in het Arboretum van Kalmthout van 14 januari 2008 t.e.m. 17 februari 2008
(dagelijks geopend van 10u00 -17u00)

Ontdek de magie van winterbloeiende planten in Arboretum Kalmthout. Wereldberoemd zijn de oude toverhazelaars die altijd bloeien, ongeacht koude of sneeuw. De Hamamelisfeesten zijn uitgegroeid tot een festival voor alle winterbloeiende planten! Kom zelf kijken en beleef de unieke ervaring van een wintertuin vol bloemen, kleuren en geuren. Een speciale Hamamelis-route is uitgestippeld. Tijdens de Hamamelisfeesten worden verschillende andere activiteiten georganiseerd: 'Miss Hamamelis 2008' verkiezing op zondag 27 januari en de Internationale Helleborusdagen van 7 tot en met 10 februari.

Maandag tot en met zaterdag € 5 (leden gratis), zondag € 6 (leden € 3).

Meer info: Arboretum Kalmthout vzw, Heuvel 2, 2920 Kalmthout, tel. 03 666 67 41, fax 03 666 33 96, e-mail: info@arboretumkalmthout.be, website: www.arboretumkalmthout.be
Alle informatie over toverhazelaars vind je op de website www.hamamelis.be

MINERANT 2008. Internationale mineralen- en fossielenbeurs op zaterdag 26 en zondag 27 april
MKA - Mineralogische Kring Antwerpen, Antwerp Expo, zaal 3, van 10u00 tot 18u00
Meer info: Mineralogische Kring Antwerpen v.z.w., <http://www.minerant.org>, e-mail: geonieuws@minerant.org

QUEST: Vereniging voor amateurpaleontologen
Maandelijks bijeenkomsten (cel algemene fossielen) gaan door elke tweede vrijdagavond van de maand vanaf 19u00 in het lokaal 110, Fort 2 in Wommelgem. Meer informatie vindt u op de website www.paleo-quest.be

(Voor een up-to-date overzicht van alle mogelijke natuur- en milieueducatieve activiteiten in Vlaanderen kan je o.a. terecht op de website: nme.milieuinfo.be waar alle info gecentraliseerd wordt bijgehouden.)

Foto 3: In heidegebieden bereikt de roodborsttapuit de hoogste dichtheden, maar ook in landbouwgebied zijn ze flink vertegenwoordigd.

recent behoorlijke oppervlakten van beide militaire domeinen terug open gemaakt. Het valt te verwachten dat de roodborsttapuit hiervan opnieuw zal kunnen profiteren (zie www.danah.be). De gemelde toename past ook goed in het beeld dat van de soort wordt geschetst in de binnenkort te publiceren Atlas van de West-Brabantse broedvogels (Teixeira, 2007). Het betreft de Nederlandse regio grenzend aan o.a. Essen en Hoogstraten in het noorden van de provincie. Ook daar is de roodborsttapuit een talrijke verschijning en kan men bovendien terugvallen op gegevens van de landelijke broedvogelmonitoring Nederland. In West-Brabant werden in de periode 1963-1965 ca 20 territoria gemeld, maar het onderzoek bleef toen onvolledig. In de periode 1979-1984 werd de populatie geschat op 75-125 paren en in 1989-1996 nam de soort verder toe tot 900-1150 paren, waarvan ca 75 % in landbouwgebied en 20 % in heide- en natuurgebieden. Het is niet duidelijk hoe de populatie in West-Brabant evolueerde na 2000, maar de Nederlandse trends tonen tot en met 2005 een enorme toename (bron: www.sovon.nl).

In het landbouwgebied in Antwerpen verdwenen lokaal heel wat paren, zoals in de Turnhoutse Kempen. In die regio verdubbelt de soort haar aantallen in sommige hokken, terwijl ze elders volledig verdwijnen. De meeste vrijwilligers gaven ook aan wat de oorzaken hiervoor waren. In veel gevallen betreft het de vernietiging van de habitat door het opkuisen van verwilderde slootranden. Ook diep ploegen van verruigde akkers met inbegrip van een deel van de perceelsranden wordt vaak aangehaald als oorzaak van lokale terugval. Ten slotte wordt ook de veroudering van houtkanten aangehaald als mogelijke reden van het verdwijnen van de soort.

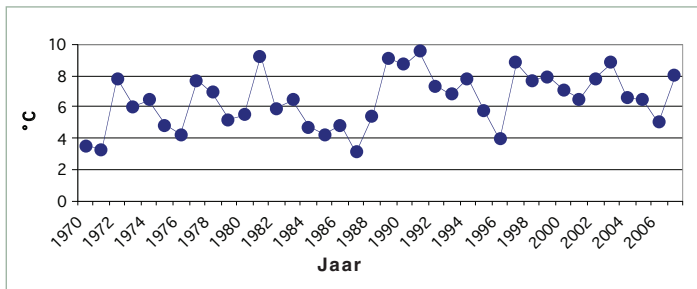
Terwijl de inventarisatie-inspanning in de heidegebieden (foto 3) doorheen de jaren nagenoeg constant is gebleven, is het mogelijk dat de aantallen in de landbouwgebieden in de periode 2004-2005 werden vertekend door een hogere inventarisatie-inspanning. In gebieden zoals de Kalmthoutse Heide en de beide schietvelden maakt de inventarisatie van de roodborsttapuit steeds deel uit van een algehele inventarisatie waarbij nagenoeg alle of toch een belangrijk deel van de aanwezige broedvogelsoorten worden gekarteerd (zie Ornithologisch verslag van 2006 van de Vogelwerkgroep 'Groot Schietveld'). In de landbouwgebieden werd in het kader van het project specifiek naar deze ene soort gezocht. En dit met behulp van op kaart ingetekende eerder vastgestelde broedparen. Terwijl in de heidegebieden (alsook in de landbouwgebieden in de atlasperiode 2000-2002) de aandacht van de tellers werd verdeeld over een breed gamma aan soorten, kon men in de landbouwgebieden in 2004-2005 zijn aandacht toespitsen op één makkelijk te inventariseren soort. Mogelijk valt een

deel van de toename daardoor te verklaren en is het verschil in evolutie tussen heide- en landbouwgebieden in werkelijkheid nog groter dan nu wordt aangetoond.

Of de roodborsttapuit uitbreidt in landbouwgebieden grenzend aan de heidegebieden of in het algemeen profiteert van een soort 'overloop' van de goede situatie in de heidegebieden, kon met de verzamelde gegevens niet aangetoond worden. Opmerkelijk is wel dat direct grenzend aan het heidegebied geen territoria verloren gingen in het landbouwmilieu. Nochtans bestaat hiervoor geen enkele beleidsmatige garantie.

Het is onduidelijk hoe de soort verder zal evolueren, maar de reeds aangehaalde Nederlandse monitoringsgegevens schetsen een positief toekomstbeeld. Een niet te verwaarlozen parameter is mogelijk de gemiddelde temperatuur in het begin van het broedseizoen. Vooral de klimatologische omstandigheden in de maand maart, wanneer de meeste paartjes zich vestigen, is erg belangrijk.

Het is algemeen bekend dat we sinds het eind van de jaren 80 een 'temperatuurssprong' hebben gekend die ook zichtbaar is op figuur 4. Met uitzondering van de koude winters 1995-1996 en 1996-1997, liep de gemiddelde temperatuur in maart op tot (ver) boven 6°C. Hoewel koude winters sindsdien uitbleven, kregen we recent (o.a. de eerste decades van 2005 en 2006) terug venijnige koudeprikken met sneeuw te verwerken. In een zachte maartmaand kan de soort zich vroeg vestigen waardoor de kans toeneemt op 3 legsels per seizoen. Daardoor kan het totale broedsucces en dus het surplus aan jongen toenemen. Het is in die zin opvallend dat de toename van het Vlaamse bestand zich situeert vanaf de jaren 90. Verder onderzoek naar broedsucces van de soort is nodig om deze stelling verder te onderbouwen.

Figuur 4: De gemiddelde maarttemperatuur in de periode 1970-2007 voor Ukkel.

Conclusies

1) De roodborsttapuit lijkt het goed te doen in de provincie Antwerpen, maar er zijn een aantal redenen om sinds het atlasproject van 2000-2002 eerder gewag te maken van een gemiddelde stabilisatie van de aantallen. Grote lokale en jaarlijkse verschillen tonen aan dat de soort gevoelig is voor plotse ingrepen in het landbouwmilieu en mogelijk ook voor de klimatologische omstandigheden in de maand maart. Nederlandse gegevens zijn positiever en wijzen resoluut op een snelle toename.

2) Het is duidelijk dat de roodborsttapuiten het beter doen in heidegebieden, waar ze profiteren van een geschikt natuurbeheer en waar verstoringsfactoren zoals in het landbouwmilieu zich niet voordoen. De gevoeligheid voor lage temperaturen in maart speelt echter ook hier en is mogelijk, gezien het koudere microklimaat op de open zandgronden, een nog belangrijkere factor dan in de landbouwgebieden.

3) Belangrijke oorzaken van afname zijn biotoopvernietiging en natuurlijke successie van de begroeiing. De rol van de gemiddelde maarttemperatuur verdient nader onderzoek, want er zijn aanwijzingen dat deze een belangrijke rol speelt in het totale jaarlijkse broedsucces. De belangrijkste oorzaken van toename zijn een geschikt heidebeheer en lokaal het tijdelijk uitroei halen van landbouwgronden.

In de toekomst zal de evolutie van de roodborsttapuit in Vlaanderen kunnen worden opgevolgd door het in 2007 opgestarte ABV-project (Algemene Broedvogels Vlaanderen, zie www.inbo.be).

Dankwoord

Een hartelijk woord van dank aan de vele vrijwilligers die, met kaart en verrekijker in de hand, de territoria in het Antwerpse opnieuw in kaart hebben gebracht. Dank ook aan het ANKONA-secretariaat dat tijdens het project voor de administratieve ondersteuning zorgde.

Literatuur

Anselin A., Devos K., Defoort T. & Vermeersch G., 2000: Project Vlaamse broedvogelatlas 2000-2003 - Uitgebreide methodehandleiding. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.

Bulteel G., Berkvens M., Symens D. & Voet H. i.s.m. Natuurpunt afdeling Antwerpen-Noord, 2007: Ornithologisch verslag 2006 Groot en Klein Schietveld. 59 p.

Hustings M., Kwak, R. G. M., Opdam P. F. M., and Reijnen, M. J. S. M.(eds), 1985: Vogelinventarisatie: achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Natuurbeheer in Nederland 3. Pudoc, Wageningen.

Hustings F., 1994: Paarse heide maar heidevogels de pineut? Broedvogels van de Brunssummerheide in 1975-1994. *Limburgse Vogels* (5), 37-46.

Teixeira R.M., 2007: Roodborsttapuit *Saxicola torquata*. In: Samenwerkingsverband Westbrabantse Vogelwerkgroepen. Atlas van de West-Brabantse broedvogels. NPN media, Breda. p. 409-411.

Vermeersch, G., Anselin, A. & Devos, K., Herremans M., Gabriels J., Stevens J., Van der Krieken B., 2004: Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel. 496 p.

Eerste vondst van de Ponto-Kaspische aasgarnaal *Limnomysis benedeni* Czerniavsky, 1882 (Crustacea - Mysidacea) in België, in het Provinciaal Groendomein Prinsenspark te Retie

Thierry Vercauteren¹ & Karel Wouters²

¹ Provinciaal Instituut voor Hygiëne, Kronenburgstraat 45, 2000 Antwerpen, e-mail: thierry.vercauteren@pih.provant.be

² Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Vautierstraat 29, 1000 Brussel, e-mail: karel.wouters@natuurwetenschappen.be

Foto's © Thierry Vercauteren

Inleiding

De meeste vijvers en plassen in het Provinciaal Groendomein Prinsenspark te Retie worden via een stelsel van grachten gevoed met Maaswater uit het Kanaal Bocholt-Herentals (figuur 1). Zowel de Maas als de Kempense kanalen herbergen in toenemende mate exotische zoetwaterdieren (Vanden Bossche, 2002; Vercauteren e.a., 2005). Met het aangevoerde water dringen exoten door tot in de vijvers van het Prinsenspark.

In 2004-2005 werden reeds 9 soorten exoten aangetroffen: de tijgerplatworm (*Girardia tigrina*), de Jenkins' waterhoren (*Potamo-pyrgus antipodarum*), de driehoeksmossel (*Dreissena polymorpha*), de Aziatische korfmossel (*Corbicula fluminea*), de reuzenvlokreeft (*Dikergammarus villosus*), de egelvlokreeft (*Echinogammarus berilloni*), de Kaspische slijkgarnaal (*Chelicorophium curvispinum*), de zoetwatergarnaal (*Atyaephyra desmaresti*) en de gevlekte Amerikaanse rivierkreeft (*Orconectes limosus*) (Vercauteren e.a., 2006).

tonnen blokken. De vrij liggende bedding is zandig en waterplanten ontbreken nagenoeg. Een twintigtal exemplaren worden meegenomen. De verzamelde exemplaren worden geïdentificeerd als *Limnomysis benedeni*. Tussen de gevangen exemplaren bevinden zich slechts enkele mannetjes. Het is de eerste vondst van deze Ponto-Kaspische aasgarnaal in België.

Tijdens de daaropvolgende maanden vinden T. Vercauteren en D. Van de Poel (PIH) op dezelfde plaats nog *L. benedeni*: 7 ex. op 19.10.2005, geen ex. op 24.02.2006 en 15 ex., waarvan 1 mannetje, op 18.04.2006. Op 2.08.2006, na een uitzonderlijk hete maand juli, vinden zij geen aasgarnalen op de hierboven beschreven plaats. Zij vangen wel een tiental exemplaren langsheen het beschaduwde traject van de oever, tussen zannichellia (*Zannichellia palustris*) en in het water ondergedompelde bladen en twijgen van oeverplanten (foto 1 a).

Foto 1: De noordelijke oever van de Grote Vijver of Gertrijvijver

a: beschaduwde, met tot in het water reikende oeverplanten en twijgen en, vlakbij de oever, zannichellia (*Zannichellia palustris*)

b: de meer open, met betonnen blokken verstevigde oever, nabij de uitlaat.

Tijdens een ANKONA-excursie op 10.09.2005 herkent Rop Bosmans aasgarnalen in een handnetmonster, verzameld nabij de uitlaat van de Grote Vijver of Gertrijvijver (figuur 1: meetpunt 6, foto 1 b). Het is een ondiepe plaats (< 0,4 m). De oevers en een deel van de bedding zijn er bedekt met be-

Limnomysis benedeni Czerniavsky, 1882

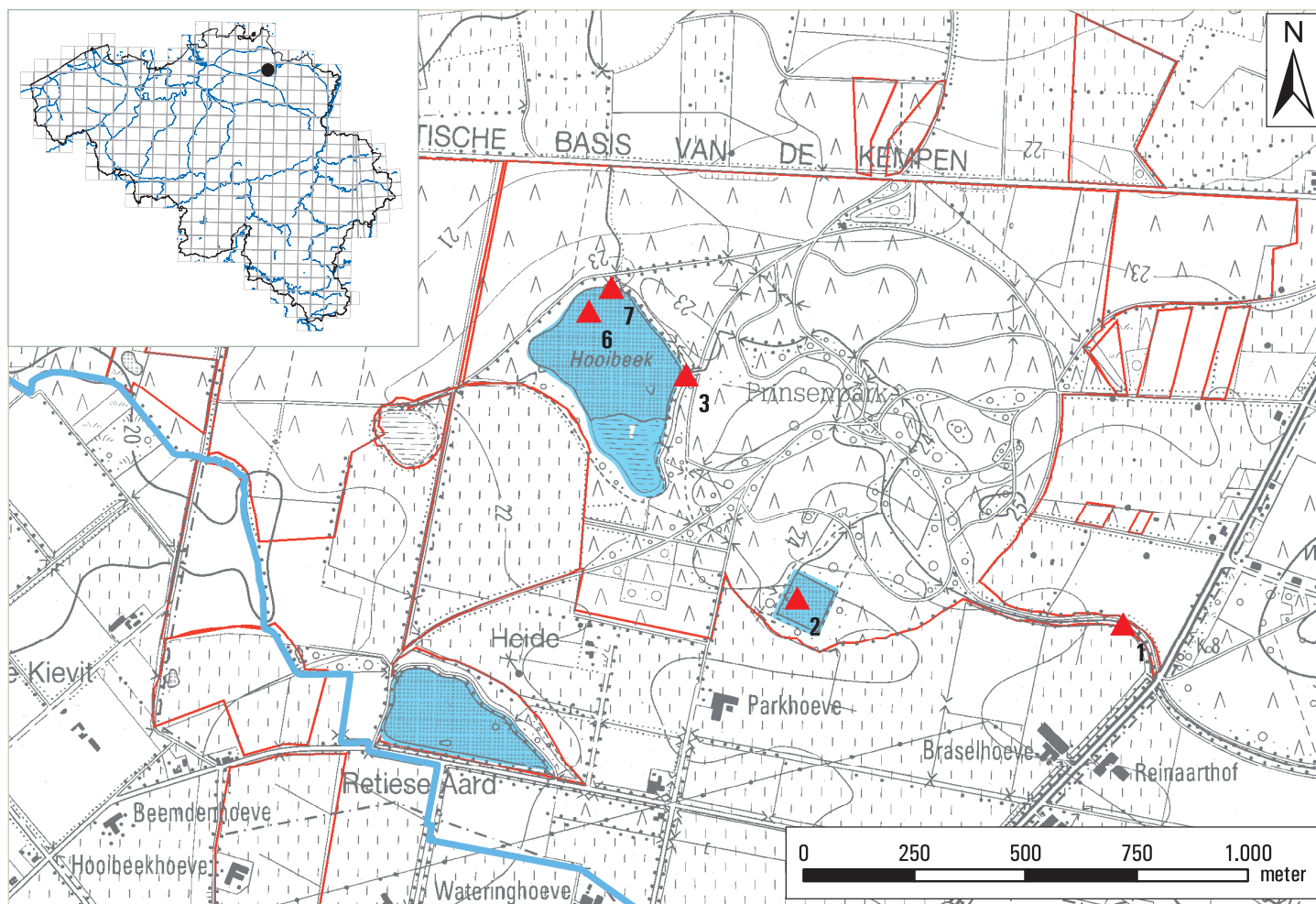
PHYLUM Arthropoda – geleedpotigen

SUBPHYLUM Crustacea – schaaldieren

KLASSE Malacostraca

ORDE Mysidacea

FAMILIE Mysidae

meetpunt	water	situering meetpunt	Lambert-coörd.	UTM-coördinaten
▲ 1	Oostelijke Toevoersloot	afwaarts baan Retie -Geel t.h.v. stuw	197,98 – 212,91	31 UFS 436(2) 769(65)
▲ 2	Vierkante Vijver of Kleine Vijver	noordwestzijde, nabij uitlaat	197,18 – 213,05	31UFS 428(2) 770(5)
▲ 3	Aanvoersloot Gertrijvijver	opwaarts stuw nabij inlaat in Gertrijvijver	196,98 – 213,525	21 UFS 425(1) 775(6)
▲ 6	Gertrijvijver of Grote Vijver	noordzijde, nabij uitlaat	196,765 – 213,645	31 UFS 424(0) 777(4)
▲ 7	Afvoersloot Gertrijvijver	Afwaarts Gertrijvijver, opwaarts dreef	196,785 – 213,715	31 UFS 424(2) 777(6)

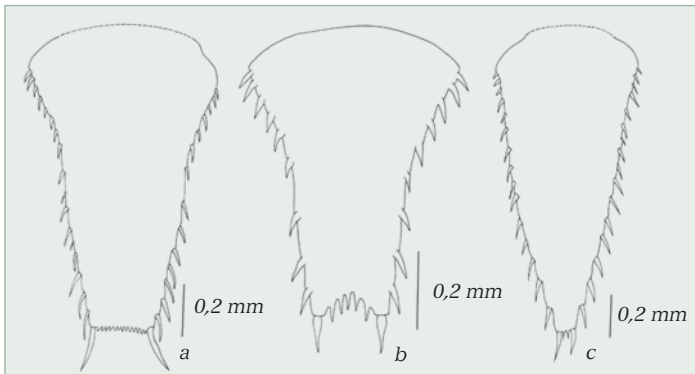
Figuur 1: Het Provinciaal Groendomein Prinsenspark in Retie met de vindplaatsen van exoten in 2004-2006.

Diagnosekenmerken

L. benedeni is 6-13 mm lang. De kleur varieert van donkerbruin tot doorschijnend (foto 2). De antennale schubben zijn subovaal. Bij de mannetjes komt de exopodiet van het vierde paar zwempoten (pleopoden) nooit tot de basis van de zwempoten (uropoden). De staartplaat (telson) is kort trapeziumvormig en de achterrand ervan is licht ingesneden (figuur 2).

De inheemse aasgarnaal *Neomysis integer* (Leach, 1814), die

overwegend in brak en in de overgang van brak naar zoet water voorkomt, bezit in tegenstelling tot *L. benedeni* meestal grotere afmetingen en slanke en sterk verlengde antennale schubben. Bij de mannetjes is het vierde paar zwempoten langer en gaat de exopodiet tot voorbij de basis van de staartpoten. De staartplaat is lang en smal driehoekig.

Figuur 2: Staartplaat of telson van drie in België voorkomende soorten aasgarnalen:

- a. *Hemimysis anomala* Sars, 1907, Retie, Prinsenvijver: Grote Vijver (16.11.2006).
- b. *Limnomysis benedeni* Czerniavsky, 1882, Retie, Prinsenvijver: Grote Vijver (10.09.2005).
- c. *Neomysis integer* (Leach, 1814), Nieuwpoort, Plassendale Vaart (05.01.1978).

De eveneens uit de Ponto-Kaspische regio¹ afkomstige *Hemimysis anomala* Sars, 1907 bezit vaak een roodachtige kleur. Bij het vierde paar zwempoten van de mannetjes reikt de exopodiet tot de bases van de staartpoten. De achterrand van de staartplaat is niet ingesneden.

Kelleher e.a. (1999) vermelden volgende interessante vaststelling van Bacescu met betrekking tot de mannetjes van *L. benedeni*. Bacescu vond in de Galati-Isacea-tak van de Beneden-Donau een hoog percentage (26%) mannetjes met tweetakkige exopodieten op de vierde pleopoden. Deze eigenschap is zeldzaam in de bestudeerde populaties in andere delen van de Donau. In de

Foto 2: *Limnomysis benedeni*, levend gevangen op 19.10.2005 in de Grote Vijver van het Prinsenvijver in Retie

Beneden-Rijn bezit echter een vergelijkbaar hoog percentage mannetjes (30%) dit kenmerk, dat meestal als een abnormaliteit en als gekoppeld aan regeneratie wordt gezien. De mate waarin deze eigenschap aanwezig is bij de exemplaren in het Prinsenvijver zou een aanwijzing kunnen geven over de eventuele verwantschap en herkomst van de dieren. Voorlopig is dit onmogelijk omdat tot nu toe slechts enkele mannetjes werden gevangen in de Grote Vijver. Hiervan had één exemplaar een tweetakkige exopodiet.

Ecologie (Kelleher e.a., 1999)

Het oorspronkelijk leefgebied van *L. benedeni* zijn de kustwateren, riviermondingen en benedenlopen in de Ponto-Kaspische regio. Zoals vele Ponto-Kaspische soorten is deze aasgarnaal aangepast aan lage zoutgehalten ($S=0-5\text{‰}$).

Hij heeft een voorkeur voor stilstaand water met waterplanten bij de oeverlijn. Waar waterplanten ontbreken, houdt hij zich meestal op nabij harde substraten. Hij is lichtminnend: men treft vaak grote concentraties op een diepte van 0-0,5 m, maar men vindt ook exemplaren tot op -6 m.

Het voedsel bestaat uit planktonische algen of draadalg, die groeien op waterplanten of stenen.

De dieren planten zich voort van maart tot november, voornamelijk tussen waterplanten.

Verspreiding (Kelleher e.a., 1999; Wittmann & Ariani, 2000; bij de Vaate e.a., 2002)

L. benedeni werd vanaf de jaren 1950 uitgezet als visvoedsel in wateren langs de Baltische kust en in het Balatonmeer (Hongarije).

In de Donau kwam hij in 1947 reeds in de buurt van Boedapest voor en bereikte in 1973 de bovenloop op Duits grondgebied. In 1998 werd *L. benedeni* aangetroffen in zowel het Main-Donaukanaal als de Midden-Rijn in Duitsland en Frankrijk en de Rijndelta in Nederland.

Bespreking

Het voorkomen van nog 'nieuwe' exoten in het Prinsenvijver is op zich niet verwonderlijk.

De vondst van *L. benedeni* verrast nochtans. Afgaand op de vondsten in Nederland zou men eerste meldingen van de soort in de Maas of in de Limburgse kanalen verwachten.

Aangezien de vijvers van het Prinsenvijver worden gevoed met water uit het Kanaal Bocholt-Herentals, mag men aannemen dat *L. benedeni* ook in dit kanaal voorkomt. In grote, diepe waterlopen, zoals kanalen, bemonstert men de macrofauna gewoonlijk met behulp van kunstmatige substraten, waarop de ongewervelden zich vestigen. Kunstmatige substraten zijn echter minder efficiënt voor zwemmende soorten, zoals aasgarnalen. Dit is waarschijnlijk een reden, waarom men de soort er niet eerder heeft weergevonden.

¹ De Ponto-Kaspische regio is het noordelijk gelegen gebied rond de Zwarte en Kaspische Zee (en omvat o.m. de Donau-delta).

Aan de andere kant stelt men vast dat nieuwe soorten, meegevoerd met schepen, grote trajecten kunnen overbruggen en zich zo als het ware 'sprongsgewijs' verbreiden (bij de Vaate e.a., 2002; Vercauteren e.a., 2005). Het is dus niet uitgesloten dat *L. benedeni* reeds in bijvoorbeeld het Kanaal Bocholt-Herentals voorkomt en nog niet in de Maas.

Dankwoord

De auteurs danken Saskia Mercelis en Dirk Meeus (Provinciaal Groendomein Prinsenspark) voor de ondersteuning, Danny Van de Poel (PIH) voor de assistentie tijdens het veldwerk en de deelnemers aan de ANKONA-excursie van 10 september 2005: Rop Bosmans, Jos Bruers, Pieter Hendrickx, Joke Roebben, Eric Stoffelen, Hilde Viane en Gaby Viskens. Vincent Zintzen was bereid de Franse samenvatting na te lezen. Onze erkentelijkheid gaat ook uit naar Tine Rijvers (PIH) voor de opmaak van de kaart en naar Koen Cuypers (PIH) voor de redactie.

Literatuur

bij de Vaate A., Jazdzewski K., Ketelaars H.A.M., Gollasch S. & Van der Velde G., 2002: Geographical patterns in range extension of Ponto-Caspian macroinvertebrate species in Europe. *Canadian Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*, 59: 1159-1174.

Kelleher B., van der Velde G., Wittmann K.J., Faasse M.A. & bij de Vaate A., 1999: Current status of the freshwater Mysidae in the Netherlands, with records of *Limnomysis benedeni* Czerniavsky, 1882, a Pontocaspian species in Dutch Rhine branches. *Bulletin Zoölogisch Museum, Universiteit van Amsterdam*, Vol. 16, No 13: 89-93.

Vanden Bossche J.-P., 2002: First records and fast spread of five new (1995-2000) alien species in the River Meuse in Belgium: *Hypania invalida*, *Corbicula fluminea*, *Hemimysis anomala*, *Dikerogammarus villosus* and *Crangonyx pseudogracilis*. In Peeters M. & Van Goethem J.: Actes du symposium "Faune belge et espèces exotiques". *Bulletin van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen - Biologie*, 72-Supplement: 73-78.

Vercauteren T., De Smedt S., Warmoes T., Goddeeris B. & Wouters K., 2005: Drie nieuwe Ponto-Kaspische inwijkelingen dringen door tot in kanalen in de provincie Antwerpen: de zoetwaterpolychaet *Hypania invalida* (Grube, 1860) en, voor het eerst in België, de platworm *Dendrocoelum romanodanubiale* (Codreanu, 1949) en de Donaupissebed *Jaera istri* Veuille, 1979. In Nieuwborg H. (Red.): Natuurstudie in de provincie Antwerpen. Antwerpse Koepel voor Natuurstudie (ANKONA). Jaarboek 2003. Provinciebestuur Antwerpen. p. 83-97.

Vercauteren T., Sablon R. & Wouters K., 2006: Exotische ongewervelden in vijvers en grachten van het Provinciaal Groendomein Prinsenspark in Retie: een eerste bilan. In Nieuwborg H. & Rijvers T. (Red.): Natuurstudie in de provincie Antwerpen.

Antwerpse Koepel voor Natuurstudie (ANKONA). Jaarboek 2004-2005. Provinciebestuur Antwerpen. p. 27-39.

Wittmann K.J. & Ariani A.P., 2000: *Limnomysis benedeni*: Mysidacé ponto-caspien nouveau pour les eaux douces de France (Crustacea, Mysidacea). *Vie et Milieu*, 50: 117-122.

Résumé

La crevette mysidacée *Limnomysis benedeni* a été trouvée en 2005-2006 dans l'étang le plus grand du domaine provincial «Prinsenspark» à Retie (province d'Anvers), le Grote Vijver ou Gertrijvijver. Il s'agit de la première découverte de *L. benedeni* en Belgique.

L'espèce a été localisée le long de la rive septentrionale. Dans la période septembre 2005 - avril 2006, *L. benedeni* se trouvait exclusivement tout près de l'échappement, à un endroit peu profond où le fond et la rive sont couverts de blocs de béton. En août 2006, les mysidacés ont été retrouvés dans la partie ombragée de la rive, entre *Zannichellia palustris* et des branches immergées des plantes rivicoles.

La présence de cette espèce exotique résulte du fait que La Meuse approvisionne la majorité des étangs du Prinsenspark via le Canal de Bocholt-Herentals. La Meuse et ses canaux sont des réservoirs importants de ces macro-invertébrés exotiques.

Summary

The mysid *Limnomysis benedeni* has been found in the Grote Vijver (Great Pond) of the Provinciaal Groendomein Prinsenspark in Retie (Province of Antwerp, Northern Belgium) in 2005-2006. It is the first discovery of *L. benedeni* in Belgium. The mysid was discovered along the north bank of the pond. From September 2005 until February 2006 *L. benedeni* seemed to be confined to the open, shallow water and adjacent bank, covered with concrete stones, near the outlet of the pond. However, in August 2006 the mysids were found along the shaded part of the bank between *Zannichellia palustris* and overhanging littoral plants.

The presence of this alien species can be linked to the inlet of water from the neighbouring Canal Bocholt-Herentals into the ditches and ponds in the Prinsenspark. The canal receives its water from the Meuse. The Meuse and its connecting canals are known as important reservoirs of alien macro-invertebrates.

Camping 'De Keiheuvel' – van verlaten camping tot waardevol landschap?

Johan De Ridder, VLM Antwerpen, Cardijnlaan 1, 2200 Herentals, tel. 014 25 84 00; e-mail: johan.deridder@vlm.be

Philippe De Backer, vzw Kempens Landschap, Peredreef 5, 2580 Beerzel-Putte, tel. 015 22 82 30; e-mail: philippe.debacker@skl.provant.be

Op de noordwestelijke rand van de Keiheuvel (Balen) is een verlaten en verwaarloosde camping van ca. 5 ha groot al jarenlang een smet op het landschap. Na verwerving van de camping door Kempens Landschap vzw, werden door de Vlaamse Landmaatschappij en Kempens Landschap vzw plannen opgemaakt voor het landschappelijk herstel van het gebied. Met de goedkeuring van het inrichtingsplan 'Duinherstel Keiheuvel' in mei 2007 door de minister bevoegd voor Landinrichting (*) werd het startschot gegeven voor de voorbereiding en de uitvoering van de opruimwerken.

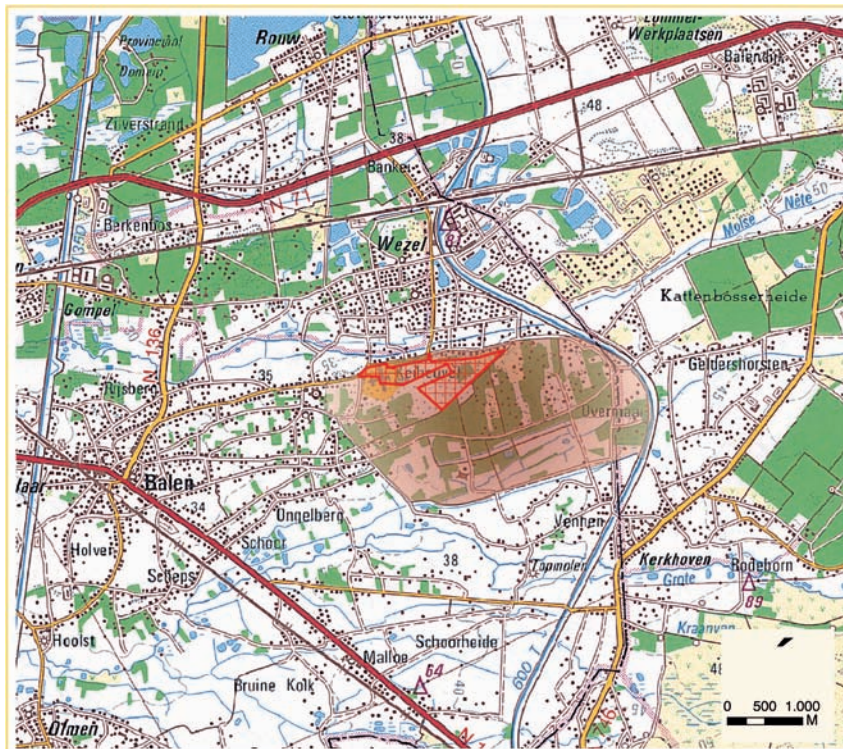
(*) Landinrichting tracht landelijke gebieden in te richten overeenkomstig de bestemmingen toegekend door de ruimtelijke ordening. Hierbij beoogt landinrichting kwaliteit, synergie en evenwicht in de ontwikkelingen van het ruimtegebruik van de open ruimte. Dit (soms delicaat) evenwicht wordt gevonden door naar geïntegreerde oplossingen te zoeken. Dit komt neer op het afstemmen van programma's van verschillende sectoren om de inrichting efficiënt te laten verlopen. De realisatie van landinrichting gebeurt in de vorm van samenwerkingsverbanden. De meest geschikte partner voert landinrichtingswerken uit met eigen middelen en instrumenten. De overheid stimuleert deze samenwerking door enerzijds planvorming en overleg te organiseren en anderzijds door subsidies toe te kennen voor de uitvoering van landinrichtingswerken. De partners in het inrichtingsplan 'Duinherstel Keiheuvel' zijn Kempens Landschap en de gemeente Balen.

Zandvlakten en natuurpracht

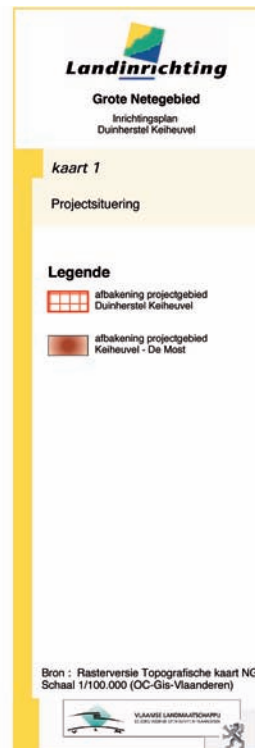
Ten oosten van de dorpskern van Balen strekt zich de Keiheuvel uit van het gehucht Ongelberg (Gerheide) tot aan het Kanaal van Beverlo. De Keiheuvel (foto 1) is een onderdeel van een oostwest-georiënteerde landduin gelegen tussen de bekkens van de Molse Nete en de Grote Nete. De Keiheuvel ligt op de westrand van het Kempens Plateau en bestaat voornamelijk uit zandige afzettingen uit het Holoceen. Het landduin helt net als de ermee evenwijdig lopende depressie naar het zuidwesten af. In het uiterste noordoosten wordt een hoogte bereikt van ruim 44 m terwijl de

Foto 1: Zicht op de Keiheuvel © VLM

Figuur 1 : Situeringskaartje: afbakening van de twee projectgebieden
© Fragment uit de topografische kaart nr. 17 met toelating nr overeenkomst K5/700071 van het Nationaal Geografisch Instituut – www.ngi.be

hoogte van Ongelberg 37 m bedraagt.

De ecologische waarde van het studiegebied Keiheuvel – De Most is zeer groot. Het wordt gekenmerkt door open stuifzand, droge heischrale graslanden en grove denbossen op de Keiheuvel en jonge broekbossen, zure laagveenvegetaties en bloemenrijke ruigten in de Mostdepressie. De Keiheuvel fungeert als infiltratiegebied voor de Most. Binnen het studiegebied (ca. 350 ha) ligt dan het projectgebied van het inrichtingsplan 'Duinherstel Keiheuvel' dat op zich ongeveer 15% van het studiegebied is (figuur 1).

Foto 2: Buntgras © Johan De Ridder

en heidespurrie. Je treft er soorten zoals zandblauwtje (*Jasione montana*), buntgras (*Corynephorus canescens*) (foto 2), tandjesgras (*Danthonia decumbens* (L.) DC. syn. *Sieglingia decumbens* (L.) Bernh.), ruige leeuwentand (*Leontodon hispidus* var. *hispidus*), kleine leeuwentand (*Leontodon saxatilis*), klein tasjeskruid (*Teesdalia nudicaulis*) en heidespurrie (*Spergula morisonii*) aan. In het noordelijk gedeelte is de vegetatie echter sterk verstoord door de aanwezigheid van voormalige campinginfrastructuur. Je vindt er heel wat soorten van verstoringsvegetaties. Het betreft onder andere pioniersvegetaties van stenige bodems met liggende vetmuur (*Sagina procumbens*), muurpeper (*Sedum acre*) en ruderales gemeenschappen met o.a. teunisbloemen (*Oenothera glazioviana*), koningskaars (*Verbascum thapsus*), bezemkruid (*Senecio inaequidens*) en bijvoet (*Artemisia vulgaris*). Verstoringen geven vreemde situaties. Een opvallende aanwezige verschijning is het Engels gras (*Armeria maritima* subsp. *halleri*). De soort komt in Vlaanderen vooral voor aan de kust en in de omgeving van de vroegere metaalfabriek Vieille Montagne in Balen en op wegbermen van wegen waar zinkafval in de fundering verwerkt is. Ook zandhaver (*Leymus arenarius*) is een zeldzame verschijning in het binnenland. Het is voornamelijk in uitbreiding op industrieterreinen in de omgeving van Lommel en Balen. Het wordt o.a. teruggevonden op stuivende landduinen waarvan de bodem vervuild is met zware metalen.

Foto 3: Veldparelmoervlinder © Theo Bollen

De flora

Landduinen en zeker open stuifduinen vormen een steeds zeldzamer wordend biotoop dat gekenmerkt wordt door zeldzame maar ook kwetsbare soorten. Het noordelijk deel van de Keiheuvel worden gekenmerkt door soortenarme maar typische pionierbegroeiingen van duinen. Vegetatiekundig worden ze o.a. ondergebracht in de associatie van buntgras

Op de Keiheuvel vind je heel wat terrestrische korstmossen. Er worden verschillende *Cladonia*-soorten aangetroffen, waarvan o.a. *Cladonia cervicornis* spp. *cervicornis* en rood bekermos (*Cladonia coccifera*) opgegeven zijn als kensoorten voor stuifduinen.

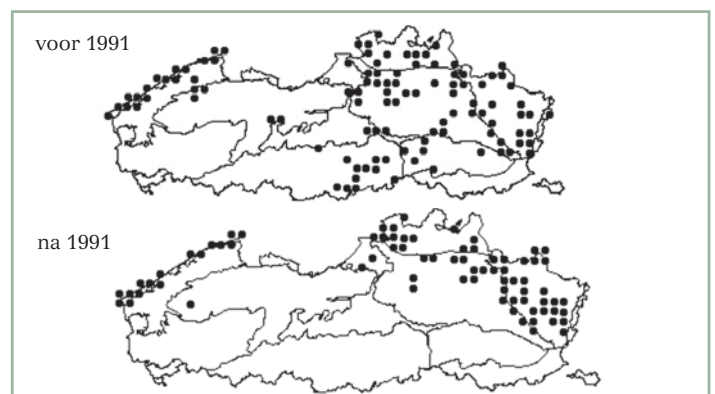
De fauna

Faunistisch heeft de Keiheuvel heel wat te bieden. Het is het leefgebied van verschillende provinciale aandachtsoorten: veldparelmoervlinder (*Melitaea cinxia*), heivlinder (*Hipparchia semele*), Kempense heidelibel (*Sympetrum depressiusculum*), bandheidelibel (*Sympetrum pedemontanum*) en boomleeuwerik (*Lullula arborea*).

De veldparelmoervlinder (foto 3) komt voor op voedselarme, bloemrijke graslanden met smalle weegbree (*Plantago lanceolata*) en een afwisseling van korte en ruigere vegetaties. De soort komt enkel in bepaalde gebieden van de Limburgse en Antwerpse Kempen voor. Ze staat op de Rode Lijst en is met uitsterven bedreigd. Uit de tellingen van de laatste jaren is een duidelijke achteruitgang waar te nemen van deze soort. In de studie 'Veldparelmoervlinder' die door Michiel Wallis - de Vries (Nederlandse vlinderstichting) een paar jaar geleden werd opgemaakt in opdracht van de VLM werd het gebied Keiheuvel als één van de interessante stapstenen aangegeven voor verspreiding van de vlinder in onze regio. Het droge zandgebied zal niet zo gemakkelijk verruigen en daardoor zonder te intensieve onderhoudsmaatregelen geschikt blijven voor de veldparelmoervlinder die zulke schrale omstandigheden prefereert.

Volgens de verspreidingskaarten van de heivlinder die o.m. op de INBO-website (www.inbo.be) te raadplegen zijn (figuur 2), is er sinds 1991 een sterke afname van deze soort in Vlaanderen (o.a. ook in de provincie Antwerpen) vast te stellen.

Volgens de info op de INBO-website geniet de heivlinder geen wettelijke bescherming. Op de Vlaamse en Belgische Rode Lijst staat de soort in de categorie 'Kwetsbaar' maar op Europese schaal is ze niet bedreigd. De voornaamste redenen voor de achteruitgang van de heivlinder zijn het verdwijnen en de vergrassing van heideterreinen en de verruiging door een gebrek aan beheer in de duinen. Ook het bebossen van stuifduinen met naalddhout heeft waarschijnlijk bijgedragen tot de achteruitgang van deze soort.

Figuur 2: Verspreidingskaarten heivlinder (voor en na 1991) © INBO

Tijdens inventarisaties van de Vlaamse Landmaatschappij in 2003 werden veldparelmoervlinder en heivlinder samen met 23 andere soorten dagvlinders waargenomen in het studiegebied. Op Vlaamse schaal zijn er 42 atlasblokken (UTM-hokken: 10 km x 10 km) die 25 of meer soorten herbergen. Deze hokken worden bestempeld als de zogenaamde dagvlinder 'hot spots' van Vlaanderen. In de provincie Antwerpen liggen maar liefst 20 (48%) van deze Vlaamse 'hot spots'. In een artikel verschenen in het AN-KONA-jaarboek van 2001 over 'Veranderingen in dagvlinderbestand van de provincie Antwerpen: lessen voor het natuurbeleid' werd er reeds op gewezen dat de toestand van de dagvlinders weinig rooskleurig oogt in onze provincie.

Met 19 soorten libellen is de Keiheuvel niet echt een 'hot spot'. Het is dan ook een overwegend droog gebied met slechts enkele kunstmatige poelen. Niettemin werden soorten zoals Kempense heidelibel, bandheidelibel (foto 4) en tangpantserjuffer (*Lestes dryas*) waargenomen.

Foto 4: Bandheidelibel © Johan De Ridder

Van de bandheidelibel zijn de populaties voornamelijk beperkt tot enkele tientallen vindplaatsen in de oostelijke Antwerpse Kempen en West-Limburg. Alhoewel de soort zeldzaam is, wordt ze

volgens de Vlaamse Rode Lijst niet bedreigd. Ook de verspreiding van de Kempense heidelibel is beperkt tot de Antwerpse en Limburgse Kempen. Men vindt haar o.a. in Dessel, Geel, Mol en Retie. De soort wordt op de Rode Lijst gecatalogeerd als kwetsbaar. De libellenwerkgroep Gomphus adviseert in haar recent boek 'De Libellen van België : verspreiding - evolutie - habitats (2006)' dat als er soortbeschermingsplannen zouden worden opgesteld deze Kempense heidelibel prioriteit moet krijgen.

De boomleeuwerik broedt op de Keiheuvel met 4 tot 10 broedparen. Boomleeuwerik heeft het statuut kwetsbaar op de Rode Lijst van Vlaanderen. Volgens de gegevens uit de broedvogelatlas van 2002 is er een duidelijke toename van deze populatie waarneembaar in de Kempen. Van de boompieper (*Anthus trivialis*) werden een 4-tal broedparen gemeld. Op het nabijgelegen Kempens plateau worden dichtheden vastgesteld van 4-5 paren/100 ha.

Naar een natuurlijk landschap?

Maar de Keiheuvel is meer dan natuur alleen. De provincie Antwerpen selecteerde in haar ruimtelijk structuurplan de Keiheuvel als een toeristisch-recreatief knooppunt. De Keiheuvel biedt mogelijkheden naar wandelen, paardrijden, sporten, maar ook zweefvliegen en kamperen. Dat vraagt veel afstemming. Enkele jaren terug werd de onthaalfunctie van de Keiheuvel al geopti-

maliseerd door de Vlaamse Landmaatschappij en de gemeente Balen met de aanleg van parkings en de herinrichting van de 17de Esc. Lichtvliegwezenlaan. Maar het probleem van de verlaten camping werd nog niet aangepakt. Daar komt nu gelukkig verandering in.

In mei 2007 heeft de toenmalige Vlaamse minister Kris Peeters bevoegd voor o.a. leefmilieu en landinrichting, het eindvoorstel van het inrichtingsplan 'Duinherstel Keiheuvel' goedgekeurd. Het inrichtingsplan kadert in de uitvoering van het pilootlandinrichtingsproject Grote Netegebied.

Wat is nu de bedoeling? De voormalige camping 'De Keiheuvel' (foto 5) aan de noordwestelijke kant van het gebied ligt er nu verlaten bij. Die verlatenheid wordt geaccentueerd door de sporen van menselijke aanwezigheid. Een groot deel van de weekendverblijven is geheel of gedeeltelijk afgebroken of afgebrand. De kantine van de camping is ingestort. De wegen zijn gefundeerd met metaalassen, vooral zinkassen. Het geheel geeft nu nog een verkommerde, desolate en trieste indruk. Einde

Foto 5: De campingplaats © Goedele Aerts

januari 2008 starten de werken om de bovengrondse infrastructuur van de camping op te ruimen. Nadien wordt in een tweede fase het landschappelijk herstel en de ontsluiting voor recreatief medegebruik uitgewerkt. Hierbij worden mogelijkheden bekeken om een gunstig leefgebied te creëren voor o.a. de provinciale aandachtsoorten. Er wordt ruimte voorzien voor natuureducatie, wandelaars en ruiters. Op termijn worden verbindingen gemaakt met de recreatieve routes in het domeinbos 'De Most' en met het ruiters- en mennetwerk van de provincie Limburg.

Van inventarisatie naar biomonitoring? Oproep tot verder natuurstudiewerk!

In de loop van de jaren werd uitgebreid geïnventariseerd in de Keiheuvel en het aansluitend gebied De Most. Vaak betreft het losstaande initiatieven of atlasprojecten. Deze projecten of initiatieven kaderen in de Vlaamse broedvogelatlas, het dagvlinder

monitoringproject, activiteiten van verschillende natuurstudie-werkgroepen van Natuurpunt, ANKONA of professionelen. Zo zijn bv. ANB en VLM actief in het gebied in het kader van het landinrichtingsproject (VLM) en de opmaak van het bosbeheerplan van Domeinbos Most - Keiheuvel (ANB).

Alhoewel veel van de gegevens niet specifiek voor het landinrichtingsproject werden verzameld, wordt er toch dankbaar gebruik gemaakt van het (inventaris-)werk van vrijwilligers. Een inrichtingsplan landinrichting komt immers niet uit het niets tot stand. Er komt flink wat studiewerk en overleg met betrokkenen en partners aan te pas. De beschikbaarheid van gegevens is dan ook een belangrijk aandachtspunt. Het is verbazend welke informatie beschikbaar is in de veldnotities van vrijwilligers. Een voldoende vroege betrokkenheid is hierbij noodzakelijk.

Maar wat nog belangrijker is, is monitoring. Het uitvoeren van maatregelen ten behoeve van natuur en landschap vraagt heel wat financiële middelen. Het is belangrijk om te kunnen evalueren of deze middelen goed besteed worden. Monitoring is bijgevolg nodig om te kunnen aantonen of de investeringen het gewenste resultaat opleveren en om eventueel bijsturing via beheer mogelijk te maken. Monitoringsgegevens zijn zeer relevant om over natuurgerichte maatregelen in projecten te kunnen communiceren. Misschien kan samen met de toekomstige beheerders, die momenteel nog niet aangeduid zijn, gedacht worden over het betrekken van vrijwilligers bij de opmaak en het uitvoeren van een monitoringsplan.

Meer info

Wie niet zo lang kan wachten en alvast een voorproefje wil van de plannen voor de herinrichting van dit magnifieke gebied, die kan terecht bij de vzw Kempens Landschap of de Vlaamse Landmaatschappij (VLM).

- bij de twee auteurs: Philippe De Backer van Kempens landschap (www.kempenslandschap.be) of Johan De Ridder, diensthoofd projectrealisatie, VLM Antwerpen.
- bij de projectverantwoordelijke: Goedele Aerts, VLM Antwerpen, Cardijnlaan 1, 2200 Herentals, tel. 014 25 84 05; e-mail: goedele.aerts@vlm.be

Literatuur

Anoniem, 2001: Eindvoorstel van het inrichtingsplan Keiheuvel - De Most. Vlaamse Landmaatschappij, Antwerpen. 50 p.

Anoniem, 2007: Eindvoorstel van het inrichtingsplan Duinherstel Keiheuvel. Vlaamse Landmaatschappij, Antwerpen. 45 p.

David B., 2004: Boomleeuwerik. In: Vermeersch G., Anselin A., Devos K., Herremans M., Stevens J., Gabriëls J. & Van Der Krieken B., 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, p. 284-285.

De Knijf G., Anselin A., Goffaert P. & Tailly M. (eds.), 2006: De Libellen (*Odonata*) van België: verspreiding-evolutie-habitats. Libellenwerkgroep Gomphus i.s.m. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel. 368 p.

INBO website, 2007: www.inbo.be

Maes D. & Van Dyck H., 2001: Veranderingen in het dagvlinderbestand van de provincie Antwerpen: lessen voor het natuurbeleid. In: Nieuwborg H. (red.), ANKONA-Jaarboek 2001, Natuurstudie in de provincie Antwerpen. Antwerpse Koepel voor Natuurstudie, Antwerpen. p. 43-56.

Provinciaal Instituut voor Hygiëne, 2004: Provinciaal natuurontwikkelingsplan, naar een natuurlijk geheel. Provincie Antwerpen.

Van Landuyt W., 2006: *Armeria maritima* Willd. Engels gras in: Van Landuyt, W. Hoste, I., Vanhecke, L. Van den Bremt, P. Vercruysse, W. & De Beer, D. 2006. Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Nationale Plantentuin van België en Flo.Wer. 157 p.

Van Landuyt W., 2006: *Leymus arenarius* (L.) Hochst. zandhaver in: Van Landuyt, W. Hoste, I., Vanhecke, L. Van den Bremt, P. Vercruysse, W. & De Beer, D. 2006. Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Nationale Plantentuin van België en Flo.Wer. 540 p.

Zwaenepoel A., T'Jollyn F., Vandenbussche V. & Hoffmann M., 2002: Systematiek van natuurtypen voor Vlaanderen: Graslanden. Rapport van het Instituut voor Natuurbehoud, Brussel, p. 95-53.

In beeld of op ANTenne

Microscopie als hobby?!

De vereniging KAGM of het Koninklijk Antwerps Genootschap voor Micrografie

Herman Snoeck, secretaris KAGM, e-mail: herman.snoeck@antwerpen.be

Een brokje geschiedenis

De traditie in Antwerpen om de wereld van het kleine door de microscoop te bestuderen begon met Henri Van Heurck (1838-1909). Hij gaf jarenlang gratis elke zondagvoormiddag

openbare lessen in de microtechniek. Na zijn overlijden werd in 1912 een Wetenschappelijke Kring opgericht door mensen die rechtstreeks of onrechtstreeks zijn invloed hadden ondergaan. Deze kring presteerde ernstig werk maar werd in

1930 ontbonden. Op 25 april 1933 kwamen oud-leden van deze kring bijeen in het Antwerps Genootschap voor Micrografie en aanverwante Wetenschappen. In 1974 werd de naam Koninklijk Antwerps Genootschap voor Micrografie (KAGM).

Ons genootschap

Het KAGM is een van de oudste wetenschappelijke verenigingen van Antwerpen. Sinds de stichting komen de leden ononderbroken bijeen. Het is een feitelijke vereniging, zonder wettelijke statuten, die er in slaagt te bestaan zonder geldelijke steun van buitenuit. Dit is mogelijk door de geest van kameraadschap onder de leden, los van elke politieke of filosofische overtuiging. Het zijn dames en heren van allerlei slag: bedienden, arbeiders, leraars, zelfstandigen, studenten, bedrijfsleiders, gepensioneerden. Dankzij de gastvrijheid van de Universiteit Antwerpen kan het genootschap op Campus Groenenborger beschikken over een laboratorium met microscopen en binoculaire loepen. In de

Foto: KAGM-activiteit in de Bio-ruimte

Bioruimte staat ons materiaal en het wordt veilig opgeborgen in twee lokaaltjes die alleen voor ons toegankelijk zijn en waar we tijdens de werkuren ook zelf vrij kunnen gaan werken.

Microscopie als hobby?

Ja, en er valt nog wat mee te leren ook. Het bestuderen van de wondere wereld van het kleine door de microscoop is een boeiende hobby met talrijke mogelijkheden. Het microscopisch werk prikkelt in hoge mate de leergierigheid en het werk van de amateur-microscopist is niet alleen een aangenaam tijdverdrijf maar kan uitgroeien tot belangrijke wetenschappelijke prestaties. Natuurlijk kost een microscoop nogal wat geld. Maar het hoeft niet dadelijk een geperfectioneerd toestel te zijn. Je kunt al heel wat ontdekken met de basisuitrusting van een degelijk microscoop. Later kun je noodzakelijke stukken bijkopen en sommige voorwerpen kun je met wat handigheid zelf in elkaar knutselen.

Onze activiteiten

Bij het KAGM zijn er microscopen die je mag gebruiken; kun je zelf plantaardige en dierlijke micropreparaten maken; worden de technieken vanaf het begin aangeleerd; krijg je tekst en toelichtingen bij je waarnemingen; staan de vakbibliotheek en de microtheek gratis ter beschikking; zijn er kleurstoffen, insluitmiddelen, chemische stoffen en materieel in voorraad. Elke maandagavond staat er een nieuw onderwerp op het

programma. Eerst doen we altijd een rondvraag, waar ieder iets i.v.m. microscopie kan meedelen of zijn probleem kan stellen. Dan begint het eigenlijke werk en dat kan o.m. zijn:

- een micropreparaat maken waarna het gemaakte preparaat wordt toegelicht;
- microscopietechnieken aanleren;
- een voordracht over de meest diverse onderwerpen, verband houdend met microscopie;
- een dia-avond...

Jaarlijks nemen we enkele keren met een stand deel aan het demonstratieweekende van andere wetenschappelijke verenigingen. Daar laten we zien dat er ook een levende wereld is die niet met het blote oog kan verkend worden. Zo willen we een bijdrage leveren tot het kweken van meer eerbied voor al wat leeft. We organiseren een werkgroep 'Microscopische preparaten maken' tijdens de opendeurdag van de Universiteit Antwerpen (Campus Middelheim) en gedurende de Wetenschapsweek. De laureaten van de Vlaamse Biologie Olympiade worden door ons op microscopie voorbereid voor hun mogelijke deelneming aan de Internationale Biologie Olympiade. Op vraag van andere verenigingen en scholen komen we naar hen toe met ons materiaal om de aanwezigen een namiddag of avond microscopie te laten beleven. Reeds meerdere jaren organiseren we ook tijdens het Vlaams Congres van Leraars Wetenschappen een werkgroep 'microscopie' waar de deelnemers eenvoudige micropreparaten voor in de klas kunnen leren maken.

Ben je geïnteresseerd in onze activiteiten?

Elke maandagavond (behalve op feestdagen) vanaf 20u00 in de Bioruimte van de Universiteit Antwerpen (Campus Groenenborger), Groenenborgerlaan 171, 2020 Antwerpen. Elke bijeenkomst duurt ongeveer 2 uur. Kijk op onze website voor het onderwerp van de dag (<http://www.microscopie.be>).

KAGM bestaat 75 jaar en dat wordt gevierd!

Het Koninklijk Antwerps Genootschap voor Micrografie viert in 2008 zijn 75-jarig bestaan.

Er zijn verschillende activiteiten gepland. Tijdens de opendeurdagen van 15 maart en 19 april 2008 van de Universiteit Antwerpen (Campus Groenenborger) zullen we in de Bioruimte demonstreren. Er worden dan ook kleine voordrachten en projecties gegeven. Er staat vanaf 15 maart t.e.m. 19 april ook een tentoonstelling over microscopie in de inkomhal. Zoals in 2006 zullen we voor ANKONA-leden in het najaar van 2008 opnieuw een praktische infoavond verzorgen over 'Microscopie en digitale fotografie'.

Meer info:

Herman Snoeck, secretaris KAGM, Jan van Rijswijcklaan 277/5, 2020 Antwerpen, tel. 03 237 99 52, e-mail: herman.snoeck@antwerpen.be of kagm@microscopie.be of op de KAGM-website www.microscopie.be

Inhoud

02 Colofon

02 ANKONA-nieuws:

- Avondactiviteit rond 'Geografische inventarisatiegegevens verwerken'
- ANKONA-ontmoetingsdag

04 Actualiteit:

- Aandacht!!! Soorten ... : prioritaire soorten in de provincie Antwerpen
- Vogeltelweekend van Natuurpunt 'Voeren en Beloeren'
- Provinciale subsidies 2008 voor wetenschappelijke verenigingen
- Aankondiging BRAKONA-contactdag
- Recente publicaties: het Natuurrapport 2007 (NARA 2007) en het LIKONA jaarboek 2006

Activiteitenkalender (middenkatern)

10 Natuurstudie

- Het wel en wee van de roodborsttapuit in de provincie Antwerpen.
- Eerste vondst van de Ponto-Kaspische aasgarnaal *Limnomysis benedeni* Czerniavsky, 1882 (Crustacea - Mysidacea) in België, in het Provinciaal Groendomein Prinsenspark te Retie.
- Camping 'De Keiheuvel' - van verlaten camping tot waardevol landschap?

22 In beeld of op ANTenne:

- Microscopie als hobby?! De vereniging KAGM of het Koninklijk Antwerps Genootschap voor Micrografie